

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

Dünyada artan nüfus baskısı ve doğal kaynakların sınırlı kullanımı zorunluluğu, dünya ülkelerini daha sıkı bir şekilde ekonomik işbirliği ve yardımlaşmaya zorlamaktadır. Bunun ötesinde 20. yüzyılda politik ve ideolojik gelişmeler ülkeleri bir taraftan bloklara ayırmış, diğer taraftan ekonomik alanda birbirlerine yaklaşmayı zorunlu kılmıştır. Bu oluşumlardan en önemlilerinden bir tanesi de 1958 yılında Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'dur (AET)

Avrupa Birliği (AB) Ortak Tarım Politikası (OTP) alanında geçmişten günümüze amaçları, uyguladığı politika önlemleri, başarıları ve başarısızlıkları ile sürekli bir değişim ve gelişim süreci içindedir. Bu değişimin nedeni bir taraftan tarım kesiminin vazgeçilemez oluşundan, diğer taraftan varolan ve yeni ortaya çıkan sorunların çözümlenmesi için gerekli mali yüklerden kaynaklanan sıkıntılardır¹.

Topluluk kurulduktan sonra Ortak Tarım Politikası en önemli politika olarak gündeme gelmiştir. Tarımsal kesimde gelir dalgalanmalarını önlemek ve bu kesimde çalışanların refah seviyelerini yükseltmek amacıyla, ortak bir tarım politikasının gerekliliği 30 Haziran 1960'da Avrupa Komisyonu'nda görüşülerek bu konuda müzakereler başlamıştır. Hukuki temelleri Roma Antlaşması'nın 3/d maddesinde yatan OTP'nin ilk ciddi adımları 1960-1964 yılları arasında atılmıştır. OTP, üye devletlerin milli mevzuatlarında uyumla gerçekleştirilen bir tarımsal üretim ve yapı politikasını, bir tarımsal pazar ve fiyat politikasını ve aynı zamanda üyelerin az gelişmiş bölgelerine ek yardım sistemini de kapsayan bir ortak finansman politikasını birlikte uygulamayı öngörmüştür.

Uygulamaya konulan politik önlemlerin zaman içinde beklenenin dışında sonuçlar yaratması ve büyük parasal yük getirmesine karşın, OTP'nin temel araçlarından vazgeçilememesi tarım sektörünün taşıdığı stratejik önemle yakından ilgilidir. Tarım AB ülkelerinde 7.4 milyon kişilik bir istihdam alanı, bunlar ve aileleri için gelir kaynağı ve yaşam biçimidir. Tarımsal ürünler insan yaşamı için en gerekli mallardır. Bu sektörün ne pahasına olursa olsun üretimini sürdürmesi, bunun için belli bir nüfus kitlesinin bu alanda

¹ Gülcan Eraktan, "Dünden Bugüne Ortak Tarım Politikası Pazar ve Müdahale Politikaları", Küreselleşme ve Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türk Tarım Politikaları Sempozyumu, Yay.Mehmet Özasan, Gaziantep: Haziran 2003, s.167

tutulması gerekir. Bu nedenlerle AB ülkeleri tarımda verimliliği ve tarım üreticilerinin gelirlerini artırmak, kırsal kesim insanının yaşam düzeyini yükseltmek, kendine yeterliliği sürdürmek, dünya piyasalarında rekabet gücüne kavuşmak gibi amaçları öneminden hiç kaybetmemektedir. Bunun yanı sıra belirtilen amaçlara belli ölçüde erişmenin sonucu olarak zaman içinde amaçlar arasında yeni kavramlara yer verilmeye başlanmıştır. Artık çiftçinin dünya ile rekabet edebilecek bir güce erişmesi temel alınmaktadır. Tüketicilere gıda güvenliği ve güvenilirliğinin sağlanması ve çevrenin korunmasına ilişkin önlemler öne çıkmıştır. Tarımdan ayrılanların boş bıraktıkları topraklar üzerinde, kötü toprak kalitesine ve/veya sert iklim koşullarına sahip bölgelerde tarımsal üretimin devamı, doğal kültürün bozulmaması, tarım girdileri kullanımı nedeniyle çevre sorunları yaratılmaması, biyoçeşitliliğin sürdürülmesi, kırsal nüfusun yerinde yeni iş olanakları yaratılması yoluyla kalkındırılması Avrupa'da ortaklaşa yürütülecek bir politika ile sağlanabilecektir.

2.AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI'NIN OLUŞUMU

Avrupa Birliği, 6 Avrupa ülkesinin 1959'da bir araya gelerek ticari amaçla ve Roma Anlaşmasına dayanarak kurduğu bir örgüttür. Başlangıçta ekonomik işbirliği yapmak için bir araya gelmiş ve Avrupa Ortak Pazar olarak çalışmış olan örgüt, daha sonra genişlemiş, üyelerle siyasi birliği de gerçekleştirerek 25 ülkenin yer aldığı Avrupa Birliği organizasyonuna dönüşmüştür. AB, ekonomik işbirliği yanında, üye ülkeler arasında siyasi işbirliğini de gerçekleştirerek ortak bir güç birliği oluşturmayı hedeflemektedir. AB, önce ekonomik işbirliğini ve ekonomik gelişmeyi sağlamak için üye ülkeler arasında ortak ticaret ve malların serbest dolaşımı kurallarını uygulamıştır. Bunun için, sanayi sektöründe Gümrük Birliği Politikası, tarım sektöründe Ortak Tarım Politikası olmak üzere iki ana politika yürütmektedir. Bu politikalar sonunda da gerçekten hedeflediği ekonomik işbirliği ve gelişmeye ulaşmıştır².

Tarımsal üretimin artırılması, üreticilere daha iyi bir yaşam seviyesi sağlanması ve piyasaların istikrara kavuşturulması suretiyle arzın devamlılığının sağlanması hedeflerini gerçekleştirmek üzere tesis edilen Ortak Tarım Politikası 40 yıllık bir geçmişe sahiptir. Dayanağını, 1957 yılında, altı Batı Avrupa Devleti (Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, Almanya ve İtalya) arasında imzalanan ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma

² Zeynep Dernek, "Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği", Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Yayın No:56(2006), s.211.

Antlaşması'ndan alan ortak politikanın temelleri, Temmuz 1958 tarihinde Stresa Konferansında atılmıştır. Ortak Tarım Politikası, Topluluğun en önemli, en gelişmiş, üzerinde en fazla tartışmaların yapıldığı ve sürekli olarak reform önerilerine konu olan politikasını meydana getirmekte olup, topluluk bütçesinin önemli bir bölümü bu amaçla kullanılmaktadır.

Sanayi ülkeleri olarak tanımlanan ülkelerin oluşturduğu Avrupa Topluluğu'nun kuruluşundan önce tarım politikalarının ortak olarak belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Gerçekten de Avrupa ülkelerinin tarımsal alanda izlenecek politikaları bir eşgüdüm olarak ele alması ve böylece Avrupa tarımının yönlendirilmesi düşüncesi ilk önce 1950'li yıllarda gündeme gelmiştir. 1950 yılından itibaren tarım ürünleri fiyatlarının bir otorite tarafından belirlenmesi esasına dayandırılan görüşleri içeren raporlar hazırlanmış, ama bu otoritenin uluslararası yetkilerle mi, yoksa hükümetlere öneri getirecek şekilde hükümetler arası düzeyde yetkilerle mi donatılması gerektiği konusunda Avrupa ülkeleri arasında bir anlaşma sağlanamamıştır.

Avrupa Topluluğu'nun temellerinin atıldığı Haziran 1955'de toplanan Messina Konferansında oluşturulan komite, diğer konular yanında tarımı da ele alarak, tarımsal sorunları ortaya koymuş, tarımda uzmanlaşmanın yararları belirtilerek, üye ülkeler arasında ticari çıkarların dengelenmesi açısından ortak politikalar arasında tarım politikasına da yer vermenin önemini vurgulamıştır. O dönemde, tarımın Altılar'ın ekonomisi içindeki önemi, günümüz koşullarında sanayi ülkesi olarak adlandırılan ülkelerdekine oranla çok yüksekti. Tarım, orman ve balıkçılık sektöründe çalışanlar, faal nüfusun ortalama %24'üne ulaşmakta, tarımın payı, Altılar'ın toplam Gayri Safi Milli Hasılası içinde ortalama %11 dolaylarında bulunmaktaydı. Tarım kesiminde çalışanların gelirleri diğer sektörlerde çalışanlara göre daha düşüktü ve artırılması gerekiyordu. Tarımsal üretimde verimlilik az, tarım işletmeleri küçük ve güçsüzdü. Bu nedenlerle, ulusal hükümetler farklı yönde ve yoğunlukta tarıma müdahale etmekteydiler. Tarım ürünleri fiyatlarının bir ülkeden diğerine farklılık göstermesi, bu ürünlerin serbest dolaşımını olumsuz etkileyecekti. Nihayet, yine tarım ürünleri fiyatlarının farklı oluşu, besin maddesi fiyatlarının her ülkede değişmesi, ücretlerin de besin fiyatlarından etkilenmesi demektir. Besin maddesi fiyatlarındaki farklılığın yarattığı ücret düzeyleri farkı sonuçta sanayi kesimini de etkileyecek ve tarım ürünlerinin ucuza sağlandığı ülkede sanayi maliyetleri de ücretler yoluyla daha düşük düzeyde oluşacaktı. Bu da sanayi sektöründe rekabet eşitliğini bozacak bir etki yaratabilecekti.

3.AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI'NIN İŞLEYİŞİ

3.1.Karar Mekanizması

Ortak Tarım Politikası'nın karar alma sürecinde Birlik, üye devletler üzerinde diğer politikalarda olmadığı kadar yetki sahibidir. Bu çerçevede OTP'nin fiyat ve pazar mekanizmalarının belirlenmesi tümüyle birliğin yetkisindedir.

Karar alma sürecinde komisyon yasa taslaklarını hazırlamanın yanı sıra, piyasaların denetlenmesi ve gerektiğinde değişiklik yapılmasından sorumludur. Konsey, komisyonun kendisine ilettiği yasa tasarıları üzerine karar almadan önce parlamentoya danışmaktadır³. OTP'ye ilişkin zorunlu harcamaların miktar ve içeriğinin belirlenmesinde ise son söz konseye aittir.

3.2.Ortak Piyasa Düzenlemeleri

OTP'nin temelinde, ürün bazında belirlenen Ortak Piyasa Düzenleri bulunmaktadır. Genel olarak tüm ortak piyasa düzenleri ortak bir fiyat sistemini esas almaktadır. Bu sistem iç piyasada destek, dış rekabete karşı ise koruma mekanizmalarıyla sürdürülmekte, ancak kullanılan koruma mekanizmaları üründen ürüne farklılık göstermektedir. Ortak Piyasa Düzenlemeleri üç kategoride incelenebilir:

3.2.1. İç piyasada müdahale, dış kaynaklı rekabete karşı koruma düzenlemeleri: Fiyatların belirli bir seviyenin altına inmesini engellemek amacıyla topluluğun müdahale kurumları tarafından yapılan müdahale alımları ve düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı uygulanan ithalat vergileri yada ihracat iadelerini kapsamaktadır.

3.2.2.Dış rekabete karşı koruma düzenlemeleri: Düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı oluşturulan bu mekanizmada esasen gümrük vergileri, fiyatların belirli bir düzeyin altına inmesi durumunda ise ek vergiler tahsil edilmektedir.

3.2.3.Ürünlere doğrudan destek sağlayan düzenlemeler: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gereğince dış rekabete karşı korunamayan ürünler ile üretimi uzmanlık gerektiren ve bazı bölgelerin tek geçim kaynağını oluşturan ürünler için üreticilere yapılan doğrudan yardımları kapsamaktadır.Ayrıca toplam tarımsal üretimin

³ http://europa.eu.int/comm/agriculture/pupli/fact/comit2001/comi_en.pdf

%1'ini oluşturan ancak üretimi uzmanlık gerektiren ve bazı bölgelerin tek geçim kaynağını oluşturan ürünler için üreticilere yapılan yardımlar da bu başlık altında değerlendirilmektedir⁴.

3.3.Pazar ve Fiyat Mekanizmaları

Tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi ve üreticilerin gelir düzeyinin azalmasını engellemek amacıyla 1962 yılından bu yana Ortak Piyasa Düzenlemeleri kapsamında yer alan ürünler için her yıl ortak fiyatlar saptanmaktadır. Fiyatların düşmesi durumunda pazara müdahale edilmesi ve aradaki farkın desteklerle Birlik bütçesinden karşılanması, OTP'nin pazar ve fiyat mekanizmasının temelini oluşturmaktadır.

İç piyasaya yönelik Ortak Fiyat Politikası, hedef ve müdahale fiyatları ile sağlanmaktadır.

- **Hedef fiyat**, üreticilerin gelir düzeyini en makul seviyede tutacak tavan fiyatı saptayarak, tüketicilerin de aşırı fiyat artışlarından korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulan fiyattır.
- **Müdahale fiyatı**, ise fiyatların hedef fiyat altına düşmesi halinde üreticilere sağlanan en düşük garanti seviyesini ifade eden taban fiyattır.
Dış piyasaya yönelik fiyat politikaları, ithalat ve ihracata göre değişmektedir.
- **İthalat politikası** kapsamında DTÖ Tarım Anlaşması'yla belirlenen tarife üst sınırları çerçevesinde gümrük vergileri alınmaktadır.
- **İhracat politikası** kapsamında ise Birliğin genellikle dünya fiyatları üzerinde olan yüksek fiyatlı tarım ürünlerinde ihracatın teşvik edilmesi amacıyla dünya fiyatları ile müdahale fiyatları arasındaki fark ihracat iadesi (restitution) adlı prim ile ihracatçılara ödenmektedir. Dünya fiyatlarının AB fiyatlarından yüksek olduğu nadir durumlarda ise, ihracatçılardan aradaki fark oranında vergi alınmaktadır.

⁴ Handan Soğuk, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarım Politikası”, İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, Ocak-Nisan 2001, s.53.

Belirtilen fiyat politikalarının yanı sıra OTP reformları kapsamında gerçekleştirilen fiyat indirimleri ve getirilen çeşitli kısıtlamalara paralel olarak çiftçilerin gelir düzeyi doğrudan ödemeler kapsamında da desteklenmektedir.

3.4.Yapısal Politikalar

AB üye ülkeleri tarım sektörleri arasında, coğrafi koşullar, tarım sektöründe faaliyet gösterenlerin nitelikleri, kullandıkları yöntemler gibi pek çok noktada önemli ölçüde farklılıklar bulunması sebebiyle OTP'nin pazar ve fiyat mekanizmaları üye ülkeler üzerinde aynı etkiyi yaratamamıştır. Bu durum, AB'nin, söz konusu farklılıkların giderilmesine yönelik yapısal politikalar oluşturmasına neden olmuştur.

İlk yapısal politikalar, 1970'li yıllarda bölgesel ve sektörel farklılıkların giderilmesi amacıyla gerçekleştirilen düzenlemelerdir. 1980'li yıllarda birden fazla sektörü içeren "bütünleştirilmiş kalkınma programları" kapsamında çok boyutlu politikalar geliştirilmiş, aynı yıllarda Avrupa kamuoyunda çevre bilincinin artması ile birlikte çevre unsuru vurgulanmaya başlamıştır. Söz konusu girişimler, AB'nin yapısal fonları kapsamında desteklenmiştir.

1987 yılındaki Avrupa Tek Senedi çerçevesinde 1992 yılı sonuna dek bir Tek Pazar oluşturma hedefi, bölgeler arası gelişme düzeyi farklılıklarının giderilmesini öncelikli bir politika haline getirmiştir. Bu bağlamda Roma Antlaşması'na "Ekonomik ve Sosyal Bütünleşme" başlıklı yeni bir bölüm eklenmiştir (madde 130a Amsterdam Antlaşması ile madde 158). Bu gelişme ile AB'nin yapısal politikaları yeniden gözden geçirilmiş ve tarımsal alanda uygulanan yapısal fonlar kapsamlı bir biçimde değiştirilmiştir. 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile birlikte Roma Antlaşması'nın ekonomik ve sosyal bütünleşme hedeflerine kırsal bölgelerin durumunun iyileştirilmesi bölümü de eklenmiş, böylece kırsal kalkınma politikasının yasal temeli güçlendirilmiştir.

Gündem 2000 çerçevesinde, Yapısal Fonların ve bu kapsamda kırsal kalkınma politikasının bir kez daha yenilenmesi gündeme gelmiştir. Yapısal Fonların hedefleri üçe indirilmiş, artık destekten yararlanmayacak olan bölgelere ise geçiş yardımı verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Topluluk Girişimleri kapsamında kırsal kalkınmaya yönelik olarak kullanılan LEADER girişiminin de sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

3.5.Finansman Mekanizması

OTP uygulamalarının desteklenmesi için temel kaynak, finansmanı AB bütçesinden karşılanan Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'dur (FEOGA).Ortak Tarım Politikası'nın mali aracı olan FEOGA,aslında bağımsız bir fon ise de , Topluluk bütçesinin ayrılmaz bir parçasıdır ve bütçe harcamalarının ortalama üçte ikisini kapsamaktadır.Tarım Fonu FEOGA,1964 yılında ikiye bölünmüş; yönlendirme ve garanti bölümleri ortaya çıkmıştır⁵.

FEOGA bütçesinin yaklaşık %90'ını oluşturan Garanti bölümü, Ortak Piyasa Düzenlemeleri çerçevesindeki fiyat ve pazar mekanizmaları ile ilgili tüm zorunlu harcamaların karşılanmasında kullanılmaktadır. FEOGA bütçesinin kalan %10'unu oluşturan Yönlendirme bölümü ise tarım sektöründe yapısal politikalara ilişkin önlemlerin tümü ve kırsal kalkınma tedbirlerinin bir kısmının finansmanında kullanılmaktadır. Yönlendirme bölümünü Garanti bölümünden ayıran temel fark, Yönlendirme bölümünde üye ülkeler ile AB'nin ortak finansman sağlamasıdır.

Bölgeler arasındaki kalkınma farklılıklarını gidermeyi hedefleyen Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (FEDER); AB çapında mesleki eğitim, istihdam ve insan kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla oluşturulan Avrupa Sosyal Fonu (FSE) ve kırsal kalkınmayı destekleyen faaliyetleri bütünleştirmeyi hedefleyen LEADER ise, OTP'nin özellikle Yönlendirme bölümü finansmanına katkıda bulunan diğer fonlardır.

4.AVRUPA BİRLİĞİNİN 1958'DEN GÜNÜMÜZE GEÇİRDİĞİ REFORMLAR

4.1.AB'de Geçmişten Bugüne Ortak Tarım Politikası

Roma Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra üye ülkeler arasında tarım politikalarının uyumlaştırılması için neler yapılacağı konusunda çalışmalar başlamıştır. 1966-1968 yılları arasında belli başlı ürünler için piyasa düzenlemeleri başlatılmıştır. Geçiş Dönemi Temmuz 1968'de tamamlanmıştır. Geçiş döneminin bitmesiyle artık ortak politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Önce verim ve üretim artışı, üretici gelirlerinde yükselme amacıyla alınan önlemler temel olarak fiyat politikaları ve buna

⁵ Rıdvan Karluk, "Avrupa Birliği ve Türkiye", 2002, s.121-123

ek olarak bazı yardımlara dayandırılmıştır. Daha sonraları harcamaların boyutunun artması, tüketici ve vergi mükelleflerinin hoşnutsuzlukları gibi içsel ve verilen ihracat sübvansiyonları sonucu dünya piyasa dengesinin bozularak, ihracata sapmalar yaratılmasının getirdiği dışsal neden ve baskılarla politikalarda temel değişiklikler yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Gelişmeler dört dönem halinde özetlenebilir. İlk dönem ortak politikaların oluşturulduğu geçiş dönemi, diğerleri ise farklı yönlerde reform arayışlarının sürdüğü diğer üç dönemdir. Topluluğun kuruluşundan itibaren yaşanan sorunlar ve kaydedilen gelişmeler şu şekilde sıralanabilir⁶:

I.Dönem : 1958-68 OTP kurallarının oluşturulması

Bu dönemde OTP'nin temelleri atılmış, ancak bu geçiş dönemi içinde üye ülkeler kendi ulusal politikalarını sürdürmeğe devam etmişlerdir.

II.Dönem : 1968-1981

Bu dönem çok değişik olaylar ve gelişmelerle karakterize olmaktadır:

Fiyat ve pazar politikalarının açıklık kazanması: OTP'nin ilk yılları I. dönemde zor koşullarda geçen görüşmeler ve pazarlıklar sonrası oluşturulan yüksek fiyatlar yoluyla tarım kesiminin desteklendiği bir dönemdir. Dışa (üçüncü ülkelere) karşı korunma ve yardımlar da birer politika aracı olarak kullanılsa da, temel uygulamalar çiftçi gelirini ve üretimi artırmaya yönelik olarak yüksek belirlenen fiyatlara dayandırılmıştır.

Mansholt Plant (1971-75 arası yapısal dönemler): Tarımsal yapının sorunlarının verimliliği ve çiftçi gelirlerini olumsuz etkilemesinin önüne geçmek, tarım ve diğer sektörler arasındaki gelir farklılığını azaltmak ve kırsal alanların nüfusunun azalmasının önüne geçmek için ilk önlemler alınmaya başlanmıştır.

Petrol krizi: 1974 ve daha sonra 1978 -79 yıllarında ortaya çıkan petrol krizleri ile düşen konjonktürden topluluk da etkilenmiş, artan üretimine karşın ihracatta yaşadığı darboğazlar stokların artmasına yol açmıştır.

⁶ Küreselleşme ve Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türk Tarım Politikaları Sempozyumu, Yay.Mehmet Özasan,Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, 2003, s.174-177.

Enflasyon - işsizlik sarmalı: Dünya ekonomisindeki krizin beraberinde getirdiği işsizlik ve enflasyon tarım kesimini de etkilemiş, artan bütçe yüküne rağmen, tarım desteklemelerde öncelikli sektör olmuştur.

Fiyat baskısı (özellikle 1970lerin sonu): Tarım ürünleri fiyatlarındaki artış bir taraftan üretim artışını teşvik edici rol oynarken, diğer taraftan tüketicilerin dünya fiyatlarına göre yüksek fiyatlar ödemelerine, böylece hem bütçeden (yani vergi mükelleflerinden), hem de tüketicilerden tarıma transfer yapılmasına yol açmıştır. Fiyatlar yoluyla harcamaların artması bununla da kalmamış, stok maliyetleri de yüksek saptanan fiyatlar yüzünden yükselmiştir.

Genişlemeler: 1973 yılında İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın katılımı ile sadece koyun, keçi eti gibi daha önceden ortak piyasa düzenlemeleri içine girmeyen yeni ürünler için düzenleme arayışı başlamış, daha önceden hesaplanması yapılmayan ülkelerin bütçeye net transferleri konusu da gündeme getirilmeye başlanmıştır.

Ortak mali sorumluluk vergisinin getirilmesi: Üretim arttıkça ortaya çıkan sorunlar üretime katılan her üreticinin sorumluluğunu da beraberinde getirdiğinden ve fazla üretenin az üretenin göre üretim artışında daha fazla katkısı bulunduğundan, kimi ürünlerde (şeker ve süt gibi) fiyatlarda oransal olarak otomatik bir indirim yapılmaya başlanmış ve bu indirim ortak sorumluluk vergisi olarak tanımlanmıştır.

Reform ihtiyacı: Bir taraftan ürün fazlaları ve stoklar, diğer taraftan artan harcamalar ve bunun tarım dışı kesimlerde yarattığı tedirginlik OTP kurallarında bir değişiklik yapılması yönünde bir arayışı gündeme getirmiştir.

III. Dönem : 1981-1988

Üçüncü dönem tarım politikalarına ilişkin olarak geçen sancılı yılları kapsamaktadır. Bu dönemle ilgili belli başlı sorunlar şu şekilde özetlenebilir:

Aşırı üretim: Bir önceki dönemde başlayan verimlilik ve dolayısıyla üretim artışları üçüncü dönemde artarak ve yarattığı sorunlar büyüyerek sürmüştür.

Bütçe zorlukları: Üretim fazlaları ve uygulanan politikalar yapılan harcamaları o kadar artırmıştır ki, bütçenin yıllara göre değişmekle beraber, önemli bir kısmı tarıma ayrılmakta ve harcamaların finansmanı gittikçe zorlaşmaya başlamıştır.

Süt kotaları (1984): Ortak sorumluluk vergisi uygulaması ve ona eşlik eden süt ineği varlığını azaltmaya yönelik yapı politikası önlemleri ile geriletilemeyen süt ve ürünleri üretimi ve dolayısıyla satışı, üreticilerin bütün itiraz ve kota konulmasını engelleyici çabalarına karşın, kotaya bağlanmıştır.

Genişlemeler: Bu dönemde de topluluğun genişlemesi sürmüştü, önce Yunanistan (1981), daha sonra İspanya ve Portekiz (1986) üye olmuşlar ve yeni Akdeniz ülkelerinin katılımı ile piyasa düzenlemeleri içine katılan ürünlerin sayısı da artmıştır. Bu da yeni harcama kalemlerini beraberinde getirmiştir.

IV.Dönem : 1988 ve sonrası reformları

Topluluk içinde ortaya çıkan sorunların yanı sıra 1986 yılında başlayan GATT- Uruguay Görüşmeleri, topluluğun tarım ürünleri ihracatçısı üçüncü ülkelerin baskısı altında reform arayışlarını düşünceden uygulamaya geçirmesi ile sonuçlanmıştır.

1988 reformu: Bu çerçevede birçok önlem alınmıştır:

Garanti eşiği: Üretim fazlası verilen ürünlerde belli bir üretim miktarı eşiği aşıldıktan sonra fiyatların ve/veya yardım miktarlarının düşürülmesi işlemidir. Kotadan farkı, garanti eşiği miktarı aşıldıktan sonra da müdahale alımlarının sürmesi, ancak fiyat ve yardım miktarlarında indirime gidilmesi şeklindedir.

Bütçeyi dengeleyici unsurlar: Tarıma yönelik harcamalardaki yıllık artışın GSMH artışının %74'ünü geçmemesi ve harcamalardaki artışa bir sınır getirilmesi, harcamaların bütçedeki miktarları aşmaması için getirilen Erken Uyarı Sistemi ile Komisyona bu alanda önlem geliştirme görevi verilmesi, kur dalgalanmalarına karşı ihtiyaç akçesi oluşturulması, stokların elden çıkartılması için kurallar oluşturulması gibi önlemler bu arada sayılabilir.

Arazilerin boş bırakılması: İsteyen üreticilerin ortak piyasa düzenine tabi ürünlerin üretiminden vazgeçmeleri, gerekirse bu arazileri bos bırakmaları durumunda "set-aside" yardımıyla yararlandırılmaları, bu şekilde ürün fazlalarının önüne geçilmesi öngörülmüştür.

Üretimin azaltılması: Üretim fazlası veren ürünlerde girdi kullanımını azaltma yoluyla verimini azaldığını ispatlayan üreticilere parasal ödemede bulunularak üretimin azaltılması teşvik edilmiştir.

Üretim türünün değiştirilmesi: Ürün fazlası vermeyen ve üretimi artırılmak istenen ürünlerin üretimini teşvik etmek amacıyla üye devletlerce uygulanacak projeler çerçevesinde verilecek parasal yardımların %25'inin topluluk bütçesinden ödenmesi kararlaştırılmıştır.

Erken emeklilik isteyen üreticinin işletmesini devretmesi ile normal emeklilik yaşından önce emekli olma projesi geliştirilmiş, böylece tarımda çalışanların sayısının azaltılması, gene çiftçilerin önünün açılması ve tarım nüfusunun gençleşmesinin sağlanması, işletmelerin büyütülmesi gibi amaçlara ulaşılması öngörülmüştür.

Sıkı fiyat politikası (1988/89 da ECU olarak 1988 sonuna kadar ise ulusal paralarla) aynı veya azalacak, yeni agromoneter uyumla ikinci yarıda enflasyon oranının (ulusal paralarla) altında bir fiyat artışı, ortak sorumluluğun genişlemesi ve artması için yeni stabilizatörler üretim/müdahale için garanti eşiği miktarının daraltılması ortak sorumluluk vergisinin artırılması, müdahale fiyatı veya yardımların düşürülmesi (1988) müdahale yükümlülüğünde azaltılma, aylık fiyat artışlarında azalma (hububat, pirinç, kolza, ayçiçeği) öngörülmüştür.

1992 reformu ile fiyat politikasından yardım içerikli politikalara kayma başlamıştır. Bu reform 1988 reformlarının bir devamı olduğu gibi, Uruguay Görüşmelerinin beraberinde getirdiği taahhütlerin hayata geçirilmesi ile de ilgilidir.

Üretimin kısıtlanması: Fiyat desteklerinin azaltılması, düşen fiyatlar nedeniyle çiftçi gelirlerindeki azalmanın yardımlar yoluyla telafi edilmesi, ama yardımların

üretimde azaltma (zorunlu nadas) koşuluna bağlanarak üretimde, dolayısıyla stoklarda bir azalma sağlanması amaçlanmıştır. Yağlı tohumlarda fiyatlar dünya fiyatları düzeyine indirilmiş, telafi edici yardımlarla üreticinin üretime devamı sağlanmaya çalışılmıştır. Sığır etinde ekstansif üretim yapanlara , kesim mevsimi dışı kesim yapanlara prim ödemeleri başlamıştır.

Hayvancılığın korunması için yardım mekanizmaları güçlendirilmiştir: Bu nedenle belli koşullara bağlı olarak prim uygulamalarına gidilmiş, ayrıca daha az avantajlı bölgelerde hayvancılığı teşvik primleri konulmuştur.

Yan önlemler: İşletme arazileri içinde ağaçlık alanlar oluşturulması, erken emekli olacaklar için yeni düzenlemeler yapılması, tütün piyasalarının düzenlenmesi, bir entegre yönetim ve denetim sistemi oluşturularak bilgi akışı sağlayacak veri bankalarının kurulması ve topluluk yardımlarının bu şekilde denetlenmesi esası getirilmiştir.

DTÖ taahhütlerini gerçekleştirci kararlar: Bu amaçla ihracat ve ithalata lisans getirilmesi, ihracat sübvansiyonlarında ve gümrüklerde yapılacak indirimler belirlenmiş, iç desteklerdeki azalma programa bağlanmıştır.

Genişlemeler: 1995 yılında Avusturya, İsveç, ve Finlandiya'nın katılımı ile tarım politikası kararları değişmemekle beraber, bu ülkeler için düzenlemeler getirilmiştir.

Gündem 2000 : Avrupa Birliği'nin üreticilerini sürekli korumak amacıyla bir taraftan üreticilerine yüksek sübvansiyonlar vermesi diğer taraftan Dünya ticaretinde kendi ürünlerinin önünü açmak amacıyla yüksek ihracat teşviki uygulamaları, Dünya ticaretinde haksız rekabete yol açmıştır. DTÖ'nün bu iç destekleri azaltmasına yönelik kararları ve AB Ortak tarım Politikası'ndaki diğer reformlardaki başarısızlıklar, Birliği yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu sebepler neticesinde Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde Konsey'in isteği üzerine Komisyon tarafından hazırlanan ve 21. yüzyılda AB'nin karşılaştığı sorunları saptayarak, çözüm önerileri içeren Gündem 2000 metninde, OTP reformlarının devamı niteliğinde hazırlanan bir dizi reforma yer verilmiştir. Bu

kapsamda 21. yüzyılda OTP'nin işleyişine yön verecek yeni amaçlar aşağıdaki şekilde saptanmıştır⁷.

1. Birlik üreticilerinin iç ve dış alanda rekabet gücünün artırılması,
2. Ürün güvenliğinin sağlanması,
3. Tarım toplumunun yaşam kalitesi ve gelir düzeyinin artırılması,
4. Çevre korumanın OTP ile bütünleştirilmesi,
5. Tarım üreticilerine alternatif iş imkanları yaratılması,
6. Tarım alanındaki AB mevzuatının sadeleştirilmesidir.

Çevre önlemleri: Yarımların çevre ile ilişkisi kurularak, hem üretimde bir azalma, hem çevre korunmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Kırsal kalkınma: Bir taraftan bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması, diğer taraftan tarımsal faaliyetin gerçekleştiği ortamın iyileştirilmesi ve çiftçilerin refah düzeylerinin artırılması, bütün bunların da ötesinde sınır getirilen tarıma yönelik yardımların başka bir kalem altında sürdürülebilmesini sağlayıcı bir ortam yaratılması açısından kırsal kalkınma bir can yeleği gibidir.

Yeni genişleme hazırlıkları: Yeni adayların katılıma hazırlanması için bir taraftan mevzuat uyumu çalışmalarının desteklenmesi, diğer taraftan aday ülkeleri tam üyeliğe hazırlayacak yapısal değişimlerin gerçekleştirilebilmesi için çalışmalar yapılması gündemdedir. Bunun için "Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanlarında özel Katılım Programı" (SAPARD) oluşturulmuştur. Topluluğun tarım fonu FEOGA'nın Garanti Bölümü tarafından finanse edilmesi kararlaştırılan program çerçevesinde aday ülkelere destek sağlanacaktır.

4.2.Reform arayışının sürdürülmesi.: Bir taraftan tarım kesimindeki henüz çözümü bulunamamış sorunlar ve yeni DTÖ Görüşmeleri hazırlıkları, diğer tarafta yeni genişlemelerden sonra tarım alanında yeni sorunların ortaya çıkmasının önüne geçecek arayışlar, OTP reform arayışlarını da beraberinde getirmektedir.

⁷ Sibel Tan, İlkay Dellal, "Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası", Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Dergisi, T.E.A.E.-BAKİŞ, Ankara: Sayı 2, Nüsha: 1(Mart 2003), s.3.

Ortak Tarım Politikası'nda yapılan reformlar devam etmekte olan bir süreçtir. Buna göre son yıllarda yapılan reform çalışmaları çerçevesinde, AB Komisyonu, 9 Temmuz 2002 tarihinde OTP'nin gözden geçirilmesine ilişkin bir tebliği kabul etti. Söz konusu tebliğde ,

- Çiftçilerin çevre, gıda güvenliği ve kalitesi ile hayvan gelişimine ilişkin gerçekleştirdikleri hizmetleri temel alarak gelir desteği alması,
- Çiftçilerin ürünlerinin tüketicilere ve piyasaya yöneltmesine destek olmak amacıyla ek fonlar oluşturulması,
- Tarımsal gelirin istikrarı ve desteklenmesinin güvence altına alınması,
- İdari işlemlerin hafifletilerek, çiftçilerin çalışmalarına yoğunlaşmaları yönünde desteklenmesi,
- Çiftçilere gelişmekte olan piyasalardan yararlanma imkanı sağlanması,
- Tarımın tüketiciler tarafından talep edilen ürün ve hizmetlere yönlendirilmesi,
- Gıda güvenliği ve kalitesi ile hayvan gelişimi konularının OTP ile bütünleştirilmesi,
- Doğal değeri yüksek olan geleneksel üretim sistemlerinin daha çok desteklenmesi,
- Gelişmekte olan ülkelere imkanlar sunan, uluslararası ticarete yönelik modern bir tarım politikası ile tarım ürünleri ticaretine ilişkin uluslararası müzakerelerde daha fazla söz sahibi olunmasına yönelik hedefler vurgulandı.

Sürdürülebilir OTP'nin oluşturulması amacıyla tarım sektörüne ve kırsal bölgelere en verimli desteğin sağlanması konusunda ortaya koyulan hedefler ise;

- Birliğin tarımsal rekabetinin artırılması çerçevesinde, üreticilerin piyasalardaki aşırı fiyat değişimlerinden korunarak, piyasalardaki beklentilere karşılık verecek şekilde müdahalede bulunulması,
- Piyasaya yönelik sürdürülebilir tarımın teşvik edilmesi çerçevesinde, ürünlerin desteklenmesi yerine çevrenin korunması, hayvan gelişimi ve gıda kalitesini temel alan, üreticilere yönelik çiftlik başına destek sisteminin benimsenmesi,
- Kırsal kalkınmanın güçlendirilmesi çerçevesinde, kaynakların gıda kalitesi ve hayvan gelişiminin iyileştirilmesinin teşvik edilmesidir.

Bunlara ek olarak 26 Haziran 2003 tarihinde, AB üye ülkeleri tarım bakanları, topluluk tarım sektörünün finansmanına ilişkin değişiklikler getiren reform paketini kabul etti. OTP reformu ile temelde, Avrupa tarım ürünlerinin piyasa odaklı olması ve

rekabet gücünün artırılması, OTP'nin basitleştirilmesine katkıda bulunulması, OTP harcamalarının makul seviyede tutulması, genişleme sürecinin kolaylaştırılması ve Dünya Ticaret örgütü ile gerçekleştirilen müzakerelerde OTP'nin en iyi şekilde savunulması hedeflendi. OTP'ye yönelik olarak gerçekleştirilen yeni düzenlemeler arasında;

- 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren üretimden bağımsız olarak, tarım alanı üzerinden tek ödeme yapılması ve aşırı üretimin önüne geçilmesi,
- Tek ödeme uygulaması, çevre, gıda güvenliği, hayvan refahı, iş sağlığı ve güvencesi standartlarına uyulması ve tarım arazilerinin çevre koşullarına uygun biçimde korunması,
- Gıda kalitesi ve hayvan refahının güçlendirilmesi,
- 2005 yılından itibaren, çiftçilere yeni önlemler ve artırılmış mali imkanlar sağlanması, güçlendirilmiş bir kırsal kalkınma politikası oluşturulması,
- Büyük tarım arazilerine yapılan doğrudan ödemelerin, kırsal kalkınmaya ek fon yaratılması amacıyla azaltılması,
- 2007 yılından başlamak üzere 2013 yılına kadar olan dönemde tarımsal bütçeye uyulmasını garanti edecek bir mali disiplin mekanizması oluşturulması,
- 2007 yılından itibaren üye ülkeler tarafından zorunlu olarak çiftçi danışma sistemlerinin oluşturulması, vb. konular yer almaktadır.

5.AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI'NIN AMAÇLARI

OTP'nin amaçları, birlik içerisinde tarımsal üretimi ve verimliliği arttırmak, AB üreticilerine daha iyi bir yaşam seviyesi yaratmak, tarımsal ürün pazarını korumak ve dengede tutmak, tüketicilere uygun fiyatlarla tarımsal ürünler sunabilmek olarak belirlenmiştir. Bu amaçları gerçekleştirmek üzere, 1957 yılındaki Roma Anlaşmasında yasal çerçevesi belirlenen OTP, 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin oluşturulması ile resmen hayata geçmiştir. OTP 1986 Avrupa Tek Senedi, 1993 AB'nin kurulduğu Maastricht Anlaşması ve 1997 Amsterdam Anlaşması sonucunda son halini almıştır

Avrupa Birliği'ni kuran Roma Antlaşmasınının 39. maddesinde OTP'nin amaçları aşağıdaki gibi sıralanmıştır⁸:

⁸ Sibel Tan, İlkay Dellal, a.g.e., s.1.

- a. Teknik ilerlemelerin tarıma tatbiki, üretim faktörlerinin, özellikle de işgücünün en rasyonel şekilde kullanılarak tarımda verimliliğin yükseltilmesi,
- b. Özellikle tarımda çalışanların fert başına gelirlerinin artırılması ile tarımsal nüfusu uygun bir yaşam düzeyine ulaştırmak,
- c. Pazarların dengeli hale getirilmesi,
- d. İhtiyaçların garantili olarak karşılanabilecek duruma getirilmesi,
- e. Tüketicilerin uygun fiyatlarla tarımsal ürünleri satın alabilmelerinin mümkün kılınması ve üreticilerin üretim faktörlerini temin etmesini garanti altına almak.

Roma Antlaşması'nın 39. maddesinde sıralanan bu hedeflere kısa sürede ulaşılmış fakat bu kez OTP'da aşağıda sıralanan sorunlarla karşılaşmıştır.

- Yüksek koruma oranları tarımsal üretimde fazlalıklara yol açmış,
- Bu fazlalar piyasa fiyatlarında baskılar oluşturmuş,
- İhracat sübvansiyonları dünya piyasalarında dış ticaret dengelerini bozmuş,
- Yoğun üretim çevre üzerinde olumsuz etkiler yapmış,
- Bu artışlar artan maliyetleri beraberinde getirmiş, OTP'nin bütçe üzerindeki yükünü artırmıştır.

6- AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI'NIN İLKELERİ

Tarımsal üretimin artırılması, üreticilere daha iyi bir yaşam düzeyi sağlanması ve piyasaları istikrara kavuşturarak arzın devamlılığının sağlanması hedeflerini gerçekleştirmek üzere tesis edilen Ortak Tarım Politikası, Stresa Konferansında belirlenen üç temel ilkeye dayandırılmıştır⁹:

- Tek Pazar
- Topluluk Tercihi
- Mali dayanışma.

⁹ Zeynep Dernek, a.g.e., s.212-213.

6.1.Tek pazar ilkesi

Tek Pazar ilkesi, üye ülkeler arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımını sağlamaktadır. İlkeye göre topluluk içinde tarım ürünlerinin serbest dolaşımını önleyen sınırlar kaldırılacak, tarım ürünü için tek pazar, tek piyasa oluşturulacaktır. Bu pazarın oluşması için ortak fiyat ve rekabet kuralları benimsenecek, ortak sağlık ve bitki sağlığı koşulları belirlenecek, ülkeler arasında dengeli döviz kuru uygulanacak, rekabete karşı ortak koruma önlemleri alınacak, bunun için merkezi bir yönetim kurulacaktır.

6.2.Topluluk tercihi ilkesi

Bu ilke ile, topluluk sınırları içinde tarım ürünleri ticaretinin gelişmesi için gerekli olan ticari rejim koşullarını yerine getirmek amaçlanır. Üye ülkelerde üretilen her bir ürün, ithalata karşı korunurken, dış satım da desteklenmektedir. Bunun için iç piyasada destekleyici, sınırlarda koruyucu fiyat ve piyasa sistemleri geliştirilmiştir.

6.3.Mali dayanışma ilkesi

Mali dayanışmanın gereği olarak, OTP'nin uygulanabilmesi için bütün ülkelerin katılımı ile ortak bir bütçe oluşturmak gereklidir. Topluluğun her üyesi OTP'nin uygulanması için gerekli mali yükü paylaşmak durumundadır. Mali dayanışmayı yürütmek ve finansman sağlamak için Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu kurulmuştur.

7. AB'İNİN OTP İLE İLGİLİ ORGANLARI

Avrupa Birliği siyasal ve ekonomik işlevlerini yerine getirmek için;

- 1.Karar ve yürütme organları (Avrupa Doruğu, Avrupa Bakanlar Konseyi, Avrupa Komisyonu)
- 2.Danışma Organları (Avrupa Parlamentosu, Ekonomik ve Sosyal Komite)
- 3.Denetim Organları (Adalet Divanı, Sayıştay)
- 4.Yardımcı Organlar (Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Para Enstitüsü), adı altında toplanan değişik kurumlara sahiptir.

Bu üst örgütlerin yanında, AB'inde OTP'nin uygulanmasında destek olan ve farklı görevleri üstlenen pek çok örgüt bulunmaktadır.

Bunların başlıcaları şunlardır:

- 1.Tarımsal Mesleki Kuruluşlar Komitesi (COPA)
- 2.Tarımsal İşbirliği Genel Komitesi (COGECA)
- 3.Tüketici kuruluşları (BEUC)
- 4.Çiftçi kooperatifleri ve Üretici Birlikleri
- 5.Sanayi kuruluşları (CIAA)

Bu örgütlerin her biri, OTP'nin uygulanmasında görüş ve karar bildiren, tarımsal ürün bazında uygulanan fiyat politikalarını yönlendiren ve farklı güçlere sahip kuruluşlar olarak işlevlerini sürdürmektedir¹⁰.

8.ORTAK PİYASA DÜZENİNE TABİ TARIM ÜRÜNLERİ

İlk ortak piyasa düzeni, 1962 yılında hububat sektöründe tesis edilmiş olup, halen 23 ürün ve/veya ürün grubu “Ortak Piyasa Düzenleri” kapsamında yer almaktadır¹¹

1. Hububatlar
2. Pirinç
3. Şeker
4. Zeytinyağı
5. Sığır eti
6. Domuz eti
7. Koyun ve keçi eti
8. Kümes hayvanları eti
9. Yumurta
10. Şarap
11. Süt ve süt ürünleri
12. Yaprak tütün
13. Su ürünleri
14. Taze sebzeler ve sofralık meyveler
15. Tahılların işlenmesinden sağlanmış ürünler
16. Meyve ve sebzelerin işlenmesinden sağlanmış ürünler
17. Keten ve kenevir
18. Şerbetçiotu
19. Kurutulmuş hayvan yemleri
20. Tohumluklar
21. Yağlı tohumlar
22. İpek böceği
23. Muz

¹⁰ Dernek, a.g.e. , s. 218.

¹¹ DTM.Avrupa Birliği ve Türkiye, 3.Baskı, Ankara, Ocak 1999, s.42-43.

8.1.Hububatlar

İlk kez 1962 yılında oluşturulan Hububat Ortak Piyasa düzeni, son halini 1992 yılında almıştır.

Tatlı mısır, ekmeklik buğday, mahlut, kaplıca buğdayı, çavdar, arpa, yulaf, mısır, sorgum, esmer buğday, darı, kuş yemi, durum buğdayı ve nişasta, un, tane ve pelletler gibi türev ürünleri kapsamaktadır. Üreticiler, doğrudan destek için, alan ödemeleri başvurusunda bulunabilmektedir

Fiyatlar, ürünlerin müdahaleye satılması suretiyle desteklenmektedir. Müdahale (kamusal depolama olarak da adlandırılmaktadır) ekmeklik buğday, durum buğdayı, çavdar, arpa, mısır ve sorgum için uygulanmaktadır. Ancak müdahale alımları sadece belli bir tahıl ürününün önemli miktarda üretildiği bölgelerde uygulanmaktadır. Yalnızca, ekmeklik buğday ve arpa topluluk genelinde müdahale kuruluşlarına satılabilmektedir. Bu dönem boyunca, müdahale kuruluşları kendilerine sunulan ürünleri ilan edilen müdahale fiyatından almakla yükümlüdürler. Kamu depolarına alınan hububatın belirli asgari kalite standardını karşılaması ve her teklifin belirli bir asgari miktarda olması gereklidir¹².

8.2.Pirinç

Pirinç rejimi ilk kez 1967 yılında oluşturulmuştur. Bugün ise 1995 yılında ortaya koyulan sistem geçerlidir.

Pirinç için ortak piyasa düzeni çeltik, kabuklu, yarı öğütülmüş, tam öğütülmüş baldo, orta büyüklükteki, uzun ve kırık pirinci içermektedir.

Üretimi sınırlandırmak için garanti edilen azami alan 433,123 hektardır. Eğer garanti edilen azami alan geçilirse, yapılan yardım düzenleyici mekanizma yoluyla azaltılmaktadır.

Müdahale fiyatının belirleneceği standart müdahale miktarı ise AB'ye ihracat yapan üçüncü ülkelerin üretim standartları doğrultusunda tanımlanmaktadır. Farklı kalite ve çeşitteki pirinçler için uygulanan farklı fiyatları yansıtmak üzere müdahale fiyatına ceza ve ödül sistemi uygulanmaktadır. Müdahaleye uygun olabilmesi için pirincin minimum kalite standardını karşılaması gerekmektedir.

¹² Laura Berende-Verhoeven, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası, Ed.Hürrem Cansevdi, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2001, s.21-23.

Müdahale 1 Nisan'dan 31 Temmuz'a kadar açıktır; ancak AB'nin yalnızca piyasa fiyatının, birbirini takip eden iki hafta boyunca müdahale fiyatlarının altında kalması durumunda tüm çeltik pirinci alma zorunluluğu bulunmaktadır¹³. Müdahale depolarında saklanan pirinç genellikle iç piyasalara satılmak veya ihraç edilmek üzere ihale usulü ile satılmaktadır. Tüm pirinç ihracatı ve ithalatı, ihracat veya ithalat lisansı gerektirmektedir.

8.3.Şeker

Topluluk şeker politikası 1967 yılında oluşturulmuştur. Sıvı şekerin doğrudan ikameleri olan şeker pancarı ve şeker kamışından elde edilen izoglukoz ve inülin şurubu; sırasıyla 1977 ve 1992 yılında rejime dahil edilmiştir.

Şeker rejimi, kamış, ve pancar şekerini, saf fruktoz, şeker pancarı, şeker kamışı, şeker rafinasyonu artığı melas, akça ağaç şeker ve şurubu, yapay bal, karamel, şeker şurubu, pancar pulpu ve benzeri ile izoglukoz şurubu ve inülin şurubunu içermektedir.

Konseylük olarak rafine şeker için hedef fiyat ve rafine şeker, ham şeker, temel pancar ve kamış, müdahale fiyatlarını belirlemektedir.

Standart kalite rafine şeker için müdahale fiyatı üretim fazlası veren bölgeler için tespit edilmektedir. Açık veren bölgelerin her biri için türetilmiş, fiyatlar belirlenmektedir. Fazla veren bölgelerden açık veren bölgelere taşıma masraflarının telafi edilmesi amacıyla, bölgesel bir prim de ödenmektedir. Ham şeker için yine türetilmiş, bir müdahale fiyatı belirlenmektedir.

Temel pancar fiyatının hesaplanmasında; müdahale fiyatı, işletmenin melas satışından elde edeceği gelir, işleme ve şeker pancarının fabrikalara taşıma masrafları dikkate alınmaktadır. Fiyat hesaplanmasında, bir ton şeker pancarı için, %16 şeker içerikli 130 kg. şeker tekabül eden tahmini Topluluk randımanına dayanılmaktadır. Ayrıca, temel pancar fiyatına bölgesel primler de eklenmektedir.

8.4.Zeytinyağı

Zeytin rejimi 1966 yılında tesis edilmiştir. Zeytinyağı ve prina yağının dokuz kategorisi için pazarlama standartları belirlenmiştir. Sadece bu kategorilerin yağları ve buna uygun olarak adlandırılmış, yağlar pazarlanabilmektedir. Perakende pazarlama bunların dördü ile sınırlıdır.

¹³ a.g.e., s.26.

Üretim yardımı, yetiştiricilere yönelik sabit bir destek aracıdır. Amacı üreticinin pazarda bulabileceği fiyat ile (teorik üretici satış fiyatı) hedef fiyat arasındaki farkın telafi edilmesidir. Gerçek üretim üzerinden ödenmekte olan yardımdan, doğrudan tüketime yönelik zeytinler de faydalanabilmektedir. 2001 yılından itibaren, üretim yardımı sadece 1 Mayıs 1998 tarihinden itibaren dikilmiş zeytinliklerden elde edilen ürüne ödenmektedir.

Ağaç sayısı açısından sağlıklı rakamlar temin etmek amacıyla, üye ülkelerin her birindeki zeytinlikleri kapsayacak olan yetiştirme kayıt sistemi uygulanmaktadır. Zeytin üretiminde kayıt sistemi, coğrafi bilgi sisteminin tesisi, güncelleştirilmesi ve bundan faydalanılması üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Uluslararası Zeytin ve Zeytinyağı Anlaşmasının (IOOC) bir üyesi olan Topluluk, Anlaşmaya üye olmayan ülkelerdeki tüketimin geliştirilmesi için oluşturulan IOOC fonuna her yıl katkıda bulunmaktadır. IOOC'nin isteklendirme Fonu çerçevesinde yürüttükleri programlar AB'nin iç pazarda yürüttüğü Teşvik Kampanyalarına paralel olarak yürütülmektedir

8.5.Sığır ve dana eti

Sığır ve dana eti ortak piyasa düzeni ilk kez 1964 yılında tesis edilmiş olup, son şeklini 1999 yılında almıştır.

Sığır ve dana eti üreticileri için değişik türde doğrudan ödemeler bulunmaktadır. Prim ödemeleri için başvuruda bulunulan hayvanların tanımlama ve kayıt koşullarını yerine getirmesi beklenmektedir. Kastedilen tanımlama, tam izlenebilirliği teminat altına almak üzere, sığır eti ve ürünlerinin etiketlenmesine kadar uzanmaktadır. Topluluk sığır eti ve ürünlerinin etiketleme sisteminde sunulan teminatlar konusunda tüketiciyi bilgilendirmeyi amaçlayan yayım önlemlerini finanse etmektedir.

Yavrulu inek primi, yetiştiricilere başvuru tarihinden itibaren en azından birbirini takip eden 6 ay boyunca sahip oldukları hayvan sayısının en az %80'i yavrulu inek ve en fazla %20'sini düve (bir yaşından büyük ve doğum yapmamış inek) olması koşuluyla yıllık olarak ödenmektedir. Özel sığır eti primi ve yavrulu inek primi, söz konusu hayvanların beslenmesi amacıyla yem bitkileri yetiştirilen alanın hektarı başına 2 canlı hayvan birimini ifade eden stok yoğunluğu limiti içinde kalan hayvan sayısı için ödenmektedir.

Üçüncü ülkelere ihracat veya kesim halinde, kesim primi uygulanmaktadır. Bu prime uygun hayvanlar; 8 aylıktan itibaren boğalar, enkastre boğalar, süt inekleri, yavrulu inekler ve

düveler ve daha düşük bir oranda faydalanmak üzere, 1 aylıktan büyük ve yedi aylıktan küçük ve 160 kg karkas ağırlığının üzerindeki buzağılardır. Uygun hayvanları elinde asgari 2 aylık bir süre için tutan çiftçilere bu prim doğrudan ödenmektedir. Bunun yanı sıra, prim ödenebilmesi için, ilgili hayvanın ihraç edildiğinin veya kesime gönderildiğinin ispat edilmesi gerekmektedir.

Üye ülkeler, erkek sığırlar, yavrulu inek ve süt ineği ve düvesi için adet başına ödeme formunda ilave ödemeler de yapabilmektedir. Bu ödemeler temel prim ödemeleri şeklinde olabildiği gibi ergin hayvanlar için kesim primine eklenmek suretiyle de yapılabilmektedir. Üye ülkeler ayrıca, sığırların yetiştirilmesi için kullanılan daimi mera özelliğindeki alanlar içinde ödeme yapabilmektedirler, ancak bu alanların sığırlara yönelik ilave ödemeler için yapılan başvuruları desteklemek amacıyla kullanılması mümkün değildir. Bu yardım için belirlenen toplam fon üye ülkelere Topluluğun toplam sığır eti üretimine katkıları oranında dağıtılmaktadır.

8.6.Domuz eti

Domuz eti piyasasında ortak bir piyasa düzeni çerçevesi oluşturulmasına 1962 yılında karar verilmiştir. Şu anda yürürlükte olan kurallar 1975 yılında oluşturulmuştur ve canlı domuzları, domuz etini ve işlenmiş domuz eti ürünlerini kapsamaktadır. Topluluğa ihraç edilen ve Topluluktan ithal edilen domuz etleri lisansa tabidir.

Domuz eti ithalatı ithalat vergisine tabidir. Dünya fiyatları tetik fiyatın ithalat da tetik düzeyin altına düşerse ilave bir vergi uygulanmaktadır. Yine eğer, Topluluk fiyatları ciddi şekilde artarsa ithalat vergisi askıya alınabilmektedir.

Domuz eti, tercihli koşullar altında da ithal edilmektedirler. Bu çerçevede yapılan ithalata daha düşük vergi uygulanmaktadır.

Domuz eti ihracatı en azından üç ayda bir tespit edilmekte olan ihracat sübvansiyonlarından yararlanmaktadır. Komisyon sübvansiyon düzeyini tespit ederken Topluluktaki ve dünyadaki piyasa durumunu ve Toplulukta bir kg kesilmiş, hayvan için gerekli taneli yem miktarının Topluluk ve dünya fiyatı arasındaki farkı dikkate alınmaktadır.

8.7. Koyun ve keçi eti

Koyun ve keçi etlerine dair ortak piyasa düzeni 1980'de oluşturulmuştur. Şu andaki halini ise 1988'de almış olup, koyun, keçi, (kuzu ve yavrular dahil) koyun ve keçi etleri ve bunların işlenmiş ürünlerini içermektedir.

Temel fiyat koyun karkası bazında tespit edilmektedir. Fiyat, Topluluk pazarındaki, normal mevsimsel değişimleri dikkate alan ayarlamalara imkan vermek üzere haftalık olarak belirlenmektedir.

Topluluk geneli için tespit edilmiş olan kuzu karkasları dereceleme cetveli, iki kategori belirlemektedir; kuzular (12 aylıktan genç koyun) ve diğer koyunlar. Sınıflandırma yağ içeriği ve uygunluk (kuzular için üye ülkeler karkas ağırlığı, et rengi ve yağ içeriğine bağlı sınıflandırmayı seçebilmektedirler) esasına göre yapılmaktadır. Buna karşın derecelendirme zorunlu değildir, ancak pazar fiyatı rapor etmekte olan kesim haneler, fiyatları takip edebilmek için genellikle bu sistemi uygulamaktadırlar.

Bir yıl içindeki koyun ve keçi eti üreticilerinin olası gelir kayıplarını telafi etmek amacıyla, yıllık dişi koyun (ewe) primi ödenmektedir. Bu prim haftalık Topluluk pazar referans fiyatı ile mevsimlik düzenlenen temel fiyat arasındaki farktan %7'lik bir indirim (bütçe dengeleyici unsur) yapılmak suretiyle bulunmaktadır. Kiloça ağır kuzu veren (45 günlükten büyük ve 25 kilonun üzerinde canlı ağırlığa sahip) besilik dişi koyun başına ödenmektedir.

Koyun ve keçi eti ithalatı Ortak Gümrük Tarifesinde yer alan ithalat vergilerine tabidir. Dünya fiyatları tetik fiyatın, ithalat da tetik düzeyin altına düşerse ilave bir vergi uygulanmaktadır.

8.8. Kümes hayvanları eti ve yumurta

Kümes hayvanları eti (kanatlı eti) ve yumurta ortak piyasa düzeni uyarınca, bu ürünlerde müdahale alımı uygulaması bulunmamaktadır. Ancak, hayvan hastalıklarından korunmak amacıyla uygulanmakta olan önlemler nedeniyle serbest dolaşım açısından kısıtlamalara dayalı problemler yaşanması halinde, istisnai pazar destek önlemleri yürürlüğe koyulabilmektedir. istisnai piyasa destek önlemleri ancak belli bir üye ülke ve belli bir dönem boyunca geçerli olabilmektedir. Topluluğa ihraç edilen ve ithal edilen kanatlı eti ve yumurta lisansa tabidir.

İthalata temel g m ruk vergileri uygulanmaktadır. Dünya fiyatları tetik fiyatın, ithalat da tetik düzeyin altına düşerse ilave bir vergi uygulanmaktadır. Öte yandan, Topluluk fiyatları ciddi anlamda artar ise ithalat vergileri askıya alınabilmektedir.

Tercihli koşullar çerçevesinde, belirli bir tarife kotası altındaki kanatlı eti ve yumurta ürünleri ithalatında daha düşük vergiler de uygulanmaktadır.

Kanatlı eti ve yumurta ihracatı en azından  c ayda bir tespit edilmekte olan ihracat sübvansiyonlarından yararlanmaktadır. Komisyon sübvansiyon düzeyini tespit ederken Topluluktaki ve dünyadaki piyasa durumunu ve Toplulukta bir kg kesilmiş, kanatlı hayvan veya kabuklu yumurta üretebilmek için gerekli taneli yem miktarının Topluluk ve dünya fiyatı arasındaki farkı dikkate almaktadır.

8.9.Şarap

Şarap için ortak piyasa düzeni 1962 yılından itibaren kademeli olarak oluşturulmaya çalışılmış ve şarap rejimi 1999 yılında yenilenmiştir. Şarap için ortak piyasa düzeni sofralık üzüm dışında diğer taze  z mleri, üzüm suyu ve şirasını/ taze üzüm şarabını (köpüklü şarap, likör tipi şarap, yarı köpüklü şarap, şarap sirkesi, şarap tortusu ve üzüm posası dahil) içermektedir.

Üretim potansiyelini düzenlemek için 31 Temmuz 2010'a kadar geçerli olacak geçiş, sürecinde şarap  z m  olarak sınıflandırılan asma çeşitlerinin ekimine genel bir yasak getirilmiştir. Ancak bu yasak yeni ekim hakkı, tekrar ekim hakkı veya rezervden verilmiş bir ekim hakkından doğan ekimler için uygulanmamaktadır.

Damıtma işlemine de piyasa desteği sağlanmaktadır. Bu çerçevede, ikincil ürün yoluyla damıtma, ikili üzüm çeşidi sınıflandırılmasından üretilen şarabın damıtılması, alkol kısmı için özel damıtma ve kriz damıtma olarak adlandırılan çeşitli damıtma türleri bu tür destekten yararlanmaktadır.

Damıtma dışında üzümlerin gereğinden fazla sıkılması, şarap tortularının preslenmesi ve üzüm posalarının refermantasyonu yasaktır. Damıtımı yapan kişi belli koşullara uygun olarak bu ürünler için minimum bir ücret ödemekte ve bunun karşılığında ya damıtım yardımı almakta yada alkol n  müdahale acentalarına teslim etmektedir.

Toplulukta üretilen konsantre üzüm şırası ve damıtılmış, konsantre üzüm şırasının, şarabın alkol kuvvetini artırmak amacıyla kullanılması gibi özel nedenlerle de yardım verilmektedir. Yine konsantre üzüm şırası ve damıtılmış konsantre üzüm şırasının örneğin, üzüm suyu üretiminde kullanılması da yardım alabilir. Bu yardımın bir kısmı üzüm suyu üretimini özendirmek için ayrılmaktadır.

Pratikte, bu ürünlere Ortak Gümrük Tarifesinde belirtilen ithalat vergisi oranı uygulanmaktadır. Ancak eğer dünya fiyatları tetik fiyatın (trigger price) altına iner ve ithalat miktarı da tetik miktarının (trigger volume) üzerine çıkarsa, ek ithalat vergisi uygulanabilmektedir. Öte yandan, Topluluk fiyatları önemli şekilde yükselirse, ithalat vergileri askıya alınabilmektedir.

8.10.Süt ve süt ürünleri

Süt ve süt ürünleri Ortak Piyasa Düzeni 1968 yılında oluşturulmuş, 1999 yılında yapılan değişikliklerle uygulamadaki son halini almıştır. Piyasa düzenince kapsanan başlıca ürünler süt ve krema, süttozu, ayran, yoğurt, peynir altı suyu, tereyağı, sürülerek yenilen süt ürünleri, peynirler ve laktozdur

Süt ve süt ürünlerinin tüketimi AB Tarım ürünleri promosyonu düzenlemesi ile teşvik edilmektedir. Ayrıca, bir üye ülke, pazarın genişletilmesi ve süt kalitesinin artırılması amaçları yönünde kullanılmak üzere süt üreticilerinden belli bir miktar kesinti (levy) yapabilmektedir.

Süt kotaları, süt çiftlikleri arasında devredilebilmektedir. Devir geçici olabileceği gibi (kira), daimi (satış) de olabilmektedir. Çoğu durumda kotaların belli bir oranı ulusal rezerve ilave edilmektedir.

Tereyağı, krema, yağsız süttozu, ve bazı peynirler (Grana padano, Parmigiano-Reggiano, Provolone, eski peynirler ve koyun ve keçi sütünden peynirler) için özel depolama yardımları verilmektedir.

İthalatta, Ortak Gümrük Tarifesi'nde yer alan ithalat vergileri uygulanmaktadır. Dünya süt fiyatlarının tetik fiyat düzeyinin altına düşmesi halinde süt ve süt ürünleri tarife kotaları çerçevesinde indirilmiş gümrük vergilerine tabi olarak tercihli uygulama çerçevesinde de ithal edilmektedir.

Süt ve süt ürünleri, tarife kotası çerçevesinde yapılan ithalata daha düşük vergi uygulaması şeklindeki tercihli koşullar altında da ithal edilmektedir.İhracata ise on beş günde bir belirlenen ihracat sübvansiyonları uygulanmaktadır.

8.11.Yaprak tütün

AB Tütün Ortak Piyasa Düzeni 1970 yılında tesis edilmiş olup, son olarak 1998 yılında reforma tabi tutulmuştur. Topluluk içinde tütün üretimi fazla destek sağlanamayan bazı bölgeler itibariyle hayati önem taşımaktadır. Bu bölgelerdeki tütün üretiminin devamı tamamen topluluk desteğine bağlıdır.

AB tütün üreticileri ithal ve yerli üretim tütün arasındaki farkı telafi etmeyi amaçlayan prim ödemeleri sisteminden yararlanmaktadır. Primler, belirlenmiş üretim alanlarında ve kota çerçevesinde yetiştirilen, ilk işleyiciye üretim sözleşmesi bazında teslim edilen ve asgari bazı kalite kriterlerini karşılayan tütünlere ödenmektedir. Doğrudan bireysel üreticilere ödenebileceği gibi dolaylı olarak tanınan üretici grupları kanalıyla da ödenebilmektedir. Primler, bir sabit unsur, bir değişken unsur ve özel yardımdan oluşmaktadır.

Özel yardım (toplam prim ödemelerinin azami %2'si) çevreye faydalı önlemler, ürün kalitesinin iyileştirilmesi, idarenin güçlendirilmesi topluluk kurallarına uyumun artırılması amacıyla üretici gruplarına (bireysel üreticilere değil) ödenmektedir. Ayrıca Avusturya Belçika, Fransa ve Almanya'da üretilen özgün tütünlere ilave bir yardım ödenmektedir.

Tütün üreticilerine ödenen primlerden yapılan %2'lik indirimlerle finanse edilen Topluluk Tütün Fonu, çevreye daha az zararlı veya çevreye yararlı tütün çeşitlerinin geliştirilmesi ve kamuoyunun tütünün zararları konusunda bilgilendirilmesine yönelik kampanyaların yürütülmesinde kullanılmaktadır. Bu fon ayrıca, yetiştiricilerin farklı aktivitelere yönlendirilmeleri ile tütünün değişik kullanım yollarının (tıbbi araştırma, ilaç sanayi vb.) araştırılmasında da kullanılabilir.

8.12.Taze sebzeler ve sofralık meyveler

İlk kez 1962 yılında tesis edilen taze meyve ve sebze ortak piyasa düzeninin son hali 1996 yılında verilmiştir.

Tüketicilere taze olarak ulaşması gereken söz konusu ürünler, belli standartlar çerçevesinde sınıflandırılmaktadır. Bu standartlar Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun

dayanıksız ürünler standart ve kalite çalışma grubu tarafından tavsiye edilen (BM/AEK UN/ECE) standartlarıdır.

Taze meyve ve sebze düzenine tabi ürünlerin ithalat ve ihracatı lisansa tabidir. Sarımsak ithalatı özel lisansa tabidir.

Elma, limon, portakal, şeftali, nektarin, sofralık üzüm, domates ve bazı sert kabuklu meyveler için ihracat sübvansiyonları ödenmektedir. Sübvansiyon, üç değişik şekilde düzenlenen ihracat lisansı temel alınarak ödenmektedir

8.13.Keten ve kenevir

Keten ve kenevir için destekleme rejimi ilk kez 1970 yılında ortaya koyulmuştur.

Üreticiye verilen ekim alanı ödemelerine ek olarak, keten ve kenevirin işlenmesi için birincil işleyici olarak da başvurulması mümkündür. işleme yardımı çiftçi ile alım satım kontratı imzalamış, yetkili birincil işleyiciye kamıştan elde edilen lifin (ketenin) miktarına göre verilmektedir.

Üçüncü ülkelerden yapılan tüm kenevir ithalatı, belirli kriterleri karşılaması durumunda (ham gerçek kenevir ve kenevir tohumu) ithalat lisansına tabidir. Herhangi bir ithalat vergisi veya miktar kısıtlaması ise uygulanmamaktadır.

8.14.Şerbetçiotu

1971 yılında ürün kalitesini iyileştirmek ve şerbetçiotu üreticilerinin makul bir gelir seviyesine ulaşmasını sağlamak için afyon ortak piyasa düzeni kurulmuştur. Dış ticaret ve müdahale için özel düzenlemeler yapılmamıştır.

Yardım, doğrudan veya dolaylı olarak üretici grubu yoluyla üreticiye ödenmektedir. Üye devlet üretici gruplarını yardımın tek alıcısı olarak belirleyebilmektedir. Bir üretici grubu, üye ülke tarafından, pazarlama, üretimi iyileştirmek ve yardım sistemini idare etmek için şerbetçiotu üreticileri tarafından kurulmuşsa tanınabilmektedir. Bu grupların, üyelerinin yeni çeşit ürünlere geçmelerine, teknik açıdan gelişmelerine ve ürünlerini piyasaya sunmalarına yardımcı olacak tedbirler uygulamalarını sağlayacak şekilde Topluluk alma olasılıkları bulunmaktadır.

8.15.Tohumluklar ve yağlı tohumlar

Yem bitkileri, pirinç ve keten dahil 40 çeşit tarımsal bitkiye ait temel ve sertifikalı tohum üretimi için yardım sağlanmaktadır. özellikle kontrat dahilinde üretim yapan üreticilere verilen yardım çerçevesinde üye ülkeler söz konusu çoğaltma kontratların kaydını tutmaktadırlar. İki yılda bir belirlenen yardım, her çeşit veya çeşit grubu için ayrı ayrı uygulanmaktadır.

8.16.İpekböceği

İpekböceği yetiştiricilerine yardım sistemi 1972 yılında getirilmiştir.İpekböceği yumurtası içeren her kutu başına ipekböceği yetiştiricilerine yapılan yardım, kutuların minimum sayıda yumurta taşımaları ve ipek böceklerinin başarılı bir şekilde yetiştirilmelerine bağlıdır.

8.17.Muz

İlk kez 1993 yılında tesis edilen muz ortak piyasa düzeni, muz ve ürünlerini kapsamaktadır.Üye ülkeler tarafından resmi olarak tanınan üretici kuruluşlarına beş yıl süreyle mali destek sağlanmakta ve bu yöntemle bu tip kuruluşların oluşturulması teşvik edilmektedir. Üye ülkeler üretici kuruluşları minimum sayıdaki üreticiye ve piyasaya sürülebilecek minimum miktar ürüne göre tanımaktadır. Üretici kuruluşları bir işletme programı için fona başvurabilmektedir.

Üretimden elde edilen ortalama gelir, ortalama topluluk gelirinin önemli ölçüde altında ise bir veya daha fazla üretici bölgeye tamamlayıcı yardım sağlayabilmektedir. Topluluktaki muz üreticilerinden muz üretimini bırakanlara “sökme” primi verilmektedir. Prim ödenen alanlarda muz üretimine yirmi yıllık bir süre izin verilmemektedir.

Muz ithalatı lisansa tabidir ve ilke olarak Ortak Gümrük Tarifesinde öngörülen ithalat vergisi uygulanmaktadır. Ancak muz genellikle tarife kotaları çerçevesinde ithal edilen miktara daha düşük ithalat vergisinin uygulandığı tercihli koşullarda ithal edilmektedir. İthalat hacmi tespit edilmiş bir dönem boyunca belli bir tetik değeri aşarsa GATT anlaşmasında belirtildiği üzere, ek bir vergi tatbik edilebilmektedir.

9.OTP SAYESİNDE BAŞARI SAĞLANAN VE SAĞLANAMAYAN ALANLAR

9.1. OTP Sayesinde Başarı Sağlanan Alanlar

- 1.Verim ve üretim artışı,
- 2.Kendine yeterlilik artışı,
- 3.En önemli tarım ürünleri ithalatçısı konumundan en önemli tarım ihracatçısı konumuna geçiş,
- 4.Tarım nüfusunun azaltılması, tarım nüfusunda nispi gençleşme,
- 5.Tarım işletmelerinin büyütülmesi ve işletmelerdeki hayvan varlığındaki artış,
- 6.Üretici gelirlerindeki artış,
- 7.işletmelerin modernleşmesi, işleme ve pazarlama koşullarındaki olumlu gelişmeler,
- 8.Eğitim, mesleki bilgi ve becerideki artış,
- 9.Çevre koruma, bitki ve hayvan sağlığı konularındaki gelişmeler,
- 10.Gıda güvenliği ve standartlar yönünden gelişmeler,
- 11.Kayıt sistemi,idare ve kontrolle ilgili yapıların, çiftlik muhasebe veri açının ve uzaktan algılama sisteminin kurulup çalışması sayesinde sağlıklı bir bilgi açının kurulması,
- 12.Üretici örgütlenmesinin örgütlenmenin yaygın olmadığı ülkelerde de güçlenmesi.

9.2.Henüz Yeterince Başarı Sağlanamayan Alanlar

- 1.Üreticilerin dünya piyasalarında destek olmaksızın rekabet gücüne kavuşması,
- 2.Ürün fazlalıkları sorununun tarım olarak çözümlenmemiş olması,
- 3.Tarımın getirdiği bütçe yükü,
- 4.Fazla girdi kullanımı ve yarattığı çevre sorunları,
- 5.Yardımlar olmaksızın üretici gelirlerinin istenen düzeye yükseltilememesi,
- 6.Tarımdaki yapısal sorunların tümüyle çözülememiş olması.

İKİNCİ BÖLÜM

1.TÜRKİYE'NİN AB ÜYELİĞİ SÜRECİ

Altı Batı Avrupa ülkesinin aralarında imzaladıkları Roma Antlaşması'nın 1958'de yürürlüğe girmesinin ardından, 1959 yılı Temmuz ayında Türkiye Topluluğa katılmak için müracaat etmiştir. Türkiye ile AET arasındaki görüşmeler dört yıl sürmüş ve "Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Antlaşma" 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanarak, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Roma Antlaşması'nın 238. maddesine dayandırılan ortaklığın, hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç aşamada gerçekleşmesi öngörülmüştür.

Türkiye ile AB arasında ortaklık ilişkisi kuran Ankara Anlaşması, sektör ayrımı gözetmeksizin, taraflar arasında önce gümrük birliğinin tesis edilmesini, bilahare tam üyeliğin gerçekleşmesini öngörmektedir. Bu hedefe ulaşılabilmesi için hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olmak üzere üç aşama öngörülmüştür¹. 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile geçiş döneminin süresi ve bu dönemde, tarım da dahil olmak üzere taraflar arasındaki ticarete geçerli olacak kurallar ve karşılıklı pazara giriş olanakları tespit edilmiştir. Katma Protokol uyarınca, 22 yıl sürecek geçiş dönemi sonunda tarım sektörü de dahil olmak üzere taraflar arasında gümrük birliği oluşturulması öngörülmüştür. Tarım sektörü bakımından gümrük birliğinin tesis edilmesi ise bu dönem boyunca Türkiye'nin tarım politikasını AB'nin Ortak Tarım Politikasına uyumlaştırması şartına bağlanmıştır.

Hazırlık Dönemi: Bu dönem, 1964-1972 yılları arasında kapsamakta, Türk ekonomisinin gelişmesi ve topluluk koşullarına uyması için gerekli hazırlıkların yapılmasını amaçlamaktadır. Programa göre Türkiye bazı yükümlülükleri yerine getirirken Topluluk da bunun için mali ve ticari yönden bazı kolaylıklar sağlayacaktır. Buna karşılık üyeliğin gerçekleşmesi için 10 yıllık bir hazırlık dönemi ve 12 yıllık geçiş döneminin geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Geçiş Dönemi: Kabul edilen katma protokolle 1973 de başlayıp, 1995 yılında sona eren bu dönemde Türkiye tarım politikasını Topluluk ortak tarım

¹Zeynep Dernek, "Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği", Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Yayın No:56(2006), s. 222-223.

politikasına uyumlu hale getirmek zorundadır. Ancak belirtilen süreç içinde gerekli gelişme sağlanamamış ve geçiş dönemi süresiz olarak uzatılmıştır. Bu dönemde 1987 yılında Türkiye AB'ye tam üyelik başvurusunu yapmış ancak bu istek kabul edilmemiştir. Bu olumsuz kararın alınmasında Türkiye'deki yüksek enflasyon ve işsizlik, sanayi ürünleri için uygulanan yüksek koruma oranları, sosyal yapıdaki farklılıklar asıl neden olarak görülmektedir.

Bu arada, hiç programda olmayan başka bir oluşum gelişmiş, 1995 yılında 22 yıllık geçiş dönemi biterken, Ortaklık Konsey Kararı ile Gümrük Birliği Protokolü imzalanmış ve Türkiye AB'ye üye olmadan gümrük birliğine girmiştir. Anlaşma gereğince Türkiye, AB'nin gümrük birliği ile ilgili gümrük tarife ve tercihli ticaret koşullarını kabul ederek yasalarını topluluk yasalarına uyumlu hale getirmeyi, tekstil ürünlerine uygulanan kotaları kaldırmayı kabul etmiştir. Buna karşılık Topluluğun Türkiye'ye uyumu gerçekleştirmek için mali yönden yardım edeceği de anlaşmada yer almaktadır. Gümrük birliği kuralları 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiş olmakta birlikte, daha ilk aşamada AB olumsuz bir tavır takınmış, Eylül 1996 da Türkiye'ye yapılacak mali yardımı da dondurmuştur.

Geriye dönüp bu dönemlere bakıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmıştır. Hazırlık döneminde Türkiye'ye kredi yardımı verilmiş, tarım ürünlerine tanınan ithal kontenjanları artırılmış, gümrük indirimleri sağlanmıştır. Bu şekilde tütün, pamuk, incir, üzüm, fındık ve narenciye gibi tarım ürünü ihracatı %70 artmıştır. Geçiş döneminde yapılan anlaşmalar gereğince belli kurallar altında karşılıklı ticari ilişkiler de genişlemiştir. AB ile ticari ilişkiler gelişirken Türkiye'nin tarım yapısında bir değişim olmamıştır. Hala tarımda çalışan nüfus çok fazla, işletmeler çok küçük ve verimsiz, kişi başına düşen gelir çok azdır. Tarım sektörünün yapısı ve diğer özellikleri bakımından yakın zamanda da AB kriterlerine uyumu pek kolay görülmemektedir. Bu yapı farklılığı da diğer koşullar gibi adaylık sürecini uzatmaktadır.

Son Dönem: 17 Aralık 2004 de yapılan anlaşma ile yeni bir döneme geçilmiş, üyelik görüşmelerinin Ekim 2005 başlaması kabul edilmiştir. Bu süreç, şimdilik işleyişi ve zamanlaması belirsiz bir dönem olarak görülmekte, görüşmelerin bile en az 10-15 yıl süreceği söylenmektedir. Anlaşılan odur ki AB'nin öne sürdüğü siyasal ve ekonomik koşulları yerine getirmiş, ekonomik ve sosyal yönden gelişmiş bir Türkiye, Toplulukta üye olacak ve Toplulukla birlikte olacaktır.

2.TÜRKİYE OTP İLİŞKİSİ

Yıllar içinde istatistik verilerin değişiminden anlaşılacağı gibi, Türkiye tarımı, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana büyük gelişmeler göstermiş, pek çok üründe geleneksel tarım sisteminden modern teknolojiye geçmiş, ürünün üretim miktarı, verimi ve kalitesinde artış olmuştur. Ancak bu gelişme eldeki kaynaklarla doğru orantılı olmamış ve tarım kesimi gerek teknoloji gerekse gelir açısından beklenenin daha altında bir düzeyde kalmıştır. Bu dönemde tarıma müdahale yani tarımı destekleme politikası 1930'larda uygulamaya geçmiş, destekleme alanları giderek genişlemiş, tarım da buna bağlı olarak gelişmiştir. Daha sonraki dönemlerde desteklemelerde siyasi tercihlere açık olan fiyat destekleme yöntemini daha çok kullanmış, böyle olunca bazı ürünlerde üretim fazlalığı bazı ürünlerde de ürün yetmezliği ortaya çıkmış, destekleme uygulamaları üretim planlamasında ve gelir dağılımını düzeltmede etkili olamamıştır. Planlı dönemin başladığı 1960'lardan sonra, tarımda alt yapıyı geliştirecek yatırım projeleri yürütülmüş, ancak bunlar da tarımsal yapının değişmesinde ve gelişmesinde yeterli olmamış, diğer tarım desteklerinin de etkileri sınırlı kalmıştır. Ayrıca tarımsal yapıyı düzenleyici toprak reformu, mera arazisinin kullanımı, toprak koruma kanunu gibi yasaların zamanında çıkarılmaması sektörü yasal dayanaktan yoksun bırakmış,tarımsal yapının çarpıklığı artmıştır. Örneğin sakıncaları bilindiği halde miras yasası değiştirilmediğinden, tarım toprakları parçalanmaya ve işletmeler de küçülmeye devam etmekte, hala toplulaştırılan alanlarda bile yeniden parçalanma görülmektedir. Özetle kırsal kesimde yaşayan %35'lik bir nüfus payının yarattığı baskı ile arazilerde küçülme ve parçalanma sürmekte, bununla ilgili yasal önlemler alınmamaktadır. Bu durum verimliliği azaltan etkenlerin başında yer almaktadır. Oysa gelişen alt yapı ile birlikte tarım işletmeleri optimal büyüklüğe erişmeden devletin verdiği tarım desteğinden etkin ve yararlı sonuçlar beklemek zordur.

AB'ye giriş için yapılan Ankara Anlaşmasına göre, tarım sektörünün OTP uyumu için Türkiye'ye 1973 yılında 22 yıllık bir süre verilmiştir. Bu dönem içinde Topluluk, yürüteceği politikalarda Türk tarımının yararını gözetecek, komisyon tekliflerini ve alınan kararları Türkiye'ye iletcek, Türkiye de bu uyum için gerekli olan unsurları Topluluğa bildirecektir. Topluluk bu konuda varılan hedeflere bakarak tarım ürünlerinin serbest dolaşımı için gerekli kuralları belirleyecek yada uyum için belirlenen tarihi değiştirecektir. Bu dönem sonunda gelişmelerin yetersiz kaldığını göz önüne alan AB, 1995 Konsey kararları ile belli bir zaman dilimi belirlemeden uyum süresini uzatmış., bu aşamada Türkiye'nin uyacağı koşulları da yeniden belirlemiştir.

2.1.Son Dönemde Türkiye-OTP İlişkisi

Türkiye'nin AB'ye üye olabilmesi için önemli koşullardan biri de Türk tarım sektörünün OTP'ye uyum sağlamasıdır. Türkiye, OTP'ye uyumu, adaylık döneminde ve üyelik döneminde olmak üzere iki ayrı süreçte tamamlayacaktır. Adaylık dönemindeki tarım ürünleri ticareti, daha önce belirtildiği gibi, 1995 yılında alınan ortaklık konsey kararlarına göre yürütülmektedir.

Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde geline nokta göre adaylık döneminin uzun süreceği, uyum için de önemli miktarda mali kaynağa ihtiyaç olduğu açıktır. Ancak alınan bir kararla bundan böyle AB, üyelere adaylık döneminde uyumu destekleyecek mali kaynak aktarımı ile yükümlü değildir. AB'den mali destek gelmeyeceğine göre Türkiye'nin kendi bütçesinden tarıma ayırdığı destek, Türk çiftçisini AB ile rekabet edecek güce çıkarmaya yetmeyecektir. Zaten DTO'nun koyduğu kurala göre bu destekleri daha da azaltmak zorundadır.

Tam üyelik döneminde Türkiye'nin OTP'ye uyumu ise, Topluluğun tüm üyeler için belirlediği katılma anlaşmasında yer alan kuralları benimsemesine bağlı olacaktır. Tarım sektörünün genel yapısı AB'den çok farklı olduğu için bu farklılığı gidermede yardımcı olmak için AB, Türkiye'ye daha fazla kaynak aktarmak durumunda kalacaktır. Üyelik döneminde kaynak miktarı her iki taraf için de önemli bir sorun olarak görülmekte, Türkiye gelişimi sağlamak için fazla destek beklerken AB de kendi bütçesinden Türkiye'ye pay ayırmak istememektedir. Bu dönemde AB'nin yalnız tarımsal yapıyı düzeltmek amacı ile kaynak aktarması iki taraf için de uzlaşmacı bir politika olabilir.

Türkiye tarımı ile AB tarımı arasında özellikle tarımsal yapı açısından önemli derecede fark olması, OTP'ye uyumu da zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin 1999 yılında aday ülke konumuna gelmesi ile, OTP'ye uyum, iki dönemde yani ortaklığa hazırlık döneminde ve tam üyelik döneminde gerçekleşebilecek bir şekilde planlanmaktadır. İlk dönemde bütün ürünlerde uyumun olup olmayacağı, mevzuatın ne kadar benimseneceği, tarım ürünlerinin fiyatlarının serbest dolaşıma uygun olup olmadığı ve AB'nin sağlayacağı mali destek miktarı karşılıklı görüşmelerle belirlenecektir. Bu hazırlık döneminde AB yeterli mali desteği vermekle yükümlü olmadığı ve ulusal kaynaklar da sınırlı olduğu için tarımdaki destek düzeyinin AB düzeyine çıkması mümkün değildir. Bu da tarıma ayrılan kaynağın kısıtlanması demektir. Bu nedenle geçiş döneminde OTP uyum ancak belli konularda olabilir.

Çünkü çok büyük bir mali kaynak olmadan farklı tarım yapısına sahip Türk çiftçisinin yakın bir zamanda AB ile aynı düzeye gelmesi ve AB çiftçisi ile yarışmaya girmesi mümkün değildir.

Diğer yandan AB, genel politikalara uygun olarak OTP'de 2000 yılından sonra politika değişikliğine gitmiş, tarım ürünlerine fiyat desteklerini azaltırken, kırsal, yapısal ve çevre koruma alanına katkıyı artırmıştır. O nedenle OTP'den Türk tarımı için önümüzdeki dönemde gerekli desteğin gelmeyeceği açıktır. Son dönemde yaşanan olaylara bakılığında Türkiye, kalkınmasını, gelişmesini ancak kendi kaynakları ile sağlayacağını görmeli ve kaynaklarını bu yönde planlayıp çok iyi kullanmalıdır.

Daha önce de belirtildiği gibi tarım yapısı topluluk ülkelerinden çok farklı olan ve geçen 20 yıllık hazırlık dönemlerinde uyum konusunda fazla bir gelişme gösterememiş olan Türkiye'nin bu günün koşullarında bunu sağlaması giderek zorlaşmaktadır. Tarımsal yapıyı düzeltmek için büyük mali kaynaklara ihtiyaç vardır. Bugünün ekonomik ortamda büyük kaynakları tarım kesimine aktarmak mümkün görünmemektedir.

1. Tarımsal yapı AB tarımsal yapısına benzer hale getirmek, işletmeleri optimal büyüklüğe erdirmek, işletmelere makine, alet, araç vb donanımları sağlamak, sulama, drenaj, tesviye ve de toplulaştırma gibi altyapı hizmetlerini tamamlamak, kısacası kırsal alanda tarımsal kaynakların etkin kullanıldığı, işletmelerin verimli çalıştığı ve rekabet edebilir güce erişeceği bir yapı oluşturmak,
2. Üreticilere eğitim desteği vermek, araştırma kurumları ile yeni teknolojiler geliştirmek ve yaygınlaştırmak, pazarın istediği ürünün üretimini sağlamak,
3. Çiftçileri kooperatif örgütlerinin şemsiyesi altında toplamak, çiftçiler arasında güç birliğini pekiştirmek, bu şekilde AB çiftçilerinin örgütlenme düzeyine yaklaştırmak,
4. Kooperatifler eliyle ürünlerin işlendiği, pazarlama kanallarının güçlendiği bir ortam sağlamak, böylece AB çiftçisi ile aynı pazar ortamına çıkabilmek,
5. Bunları yapmak için uygun plan ve programların kararlı ve sürekli bir şekilde uygulama iradesini göstermek,
6. Bu işleri finanse edecek iç ve dış kaynakları-fonları oluşturmak, kaynak yaratmak çok önemlidir.

Tam bu noktada AB OTP'nin yapacağı destek ve mali yardımlar gündeme gelmektedir. Anlaşmalar, üye ülkelere bu alanda parasal desteğin sağlanması görevini OTP'ye vermiştir. Ancak AB, Türkiye'ye karşı gerek tarım konusunda gerekse diğer alanlarda vermesi gereken mali yardımı vermemektedir. Vetolar, geciktirmeler ve kısıtlamalarla parasal yardımın yeterince yapılmadığı ve bundan sonra da yapılmayacağı anlaşılmıştır. Türkiye'nin bu alanda anlaşmalardan doğan ve hakkı olan payı alması için daha etkin bir politika izlemesi yani daha önce verilen sözler gereği hakkını alması gerekmektedir.

3. OTP UYUM KOŞULLARI

Türkiye, AB üyeliği için uzun bir hazırlık dönemi geçirmekte ve aşağıda verilen OTP'nin uyum koşullarından da etkilenmektedir².

3.1. Tarım ürünlerinin serbest dolaşımı koşulu

Bu ilkenin uygulanabilmesi yani üye ülkeler arasında tarım ürünlerinin serbestçe dolaşımı için Türk çiftçisinin, ürün verimi, kalite ve çeşitlilik yönünden AB çiftçisi ile rekabet edebilir düzeye gelmesi ve ürünlerin de AB standartlarına uygun olması gerekir. Oysa AB ile Türkiye arasında tarım sektöründe özellikle nüfus yoğunluğu, işletme büyüklüğü, kaynak kullanımı ve verimlilik, örgütlenme gücü, ürün değerlendirme ve pazarlama olanakları, destekleme miktarı ve diğer konularda Türkiye'nin aleyhine büyük farklar vardır. Bu durum düzelmeden ve işletmelerin rekabet gücü artırılmadan daha uzun bir süre tarım ürünlerinin serbest dolaşımı tek taraflı gelişmektedir. Daha doğrusu Türk ürünlerinin AB'de kabul görmesi zorlaşırken bunun yerine AB ülkelerinin tarım ürünleri Türkiye'de kolayca pazar bulmaktadır. Bunun sonucunda tarım ürünleri ithalatı 3.5 milyar dolara doğru yükselmektedir. Bazı ürünlerde Türkiye'nin üstünlüğü olsa bile, AB'nin anlaşmalara koyduğu çok yoğun kısıtlamalarla ticaret tek yönlü olarak ve Türkiye aleyhine daha hızlı gelişmektedir.

AB ile ticari ilişkilerin genişlediği bir durumda Türk tarım yapısında olası değişimleri inceleyen araştırmalar da yapılmaktadır. Bu tip model araştırmalarının birinde, AB ile olan tarım ürünleri ticaretinde ithal ve ihrac sınırları genişletildiğinde nohut, tütün, incir ve fındık gibi ürünlerin ekim alanlarının genişleyeceği öngörülmekte, topluluğa tam üyelik halinde topluluk üretici fiyatları ile yapılan analizde ise buğday, mısır, pamuk, ve sığır eti ihracatının ithalata dönüşeceği, nohut, mercimek, yerfıstığı, domates, elma, incir, şeftali, üzüm gibi

² Dernek, a.g.e., s.228.

ürünlerde ihracatın ise azalacağı veya tümü ile ortadan kalkacağı belirtilmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemde ortaya çıkan bazı veriler de, bu öngörülerin bir kısmının gerçekleşmiş olduğunu, diğer bir deyişle adı geçen ürünlerin bazılarında dış ticaret Türkiye aleyhine değişmektedir. O zaman Türkiye, AB ile arasındaki gelişmeleri ve ileriye dönük öngörülerini dikkate alarak ve ülke koşullarına uygun uzun vadeli plan ve stratejiler geliştirmeli ve bunları titizlikle uygulamalıdır.

3.2. Tarım ürünleri ticaretinde karşılıklı tercihli rejim uygulaması

Başlangıçta yapılan anlaşmalarla Türkiye ile Topluluk Ülkeleri arasında tarım ürünleri ticareti için tercihli rejim (vergiden muaf veya vergi indirimli) uygulamasına karar verilmiş, daha sonraki dönemlerde karşılıklı görüşmeler ve gelişmelerle Ortaklık Konsey Kararlarına göre zaman içinde tercihli rejim değiştirilerek 1998 yılında son şekle getirilmiştir. Buna göre tarım ürünleri ticaretinde taviz durumu, 1995 öncesi ve sonrası olarak ele alınmış, 1995 öncesi Türkiye'nin tavizli ürün oranı %7 iken 1995 sonrası %33'e çıkmıştır. Buna karşılık topluluğun verdiği taviz ise %76'dan %93'e çıkmıştır. Veriler 1995 Ortaklık Konsey Kararından sonra ülkeler arasında uygulanan tarım ürünleri taviz oranlarının karşılıklı olarak arttığını göstermektedir. Türkiye AB'den ithal ettiği ürünlerin %7'sini tavizli rejim üzerinden alırken, karardan sonra tavizli ürün miktarını %33'e yükseltmiştir. Buna karşılık AB de Türkiye'den aldığı ürünlerin %76'sında uyguladığı taviz oranını %93'e çıkarmıştır. Ancak uygulamada bazı sorunlar çıkmış, bu taviz oranları geçerliliğini yitirmiş hatta karşılıklı kısıtlamalar konmuştur. Örneğin et ithali serbestleşince ülke içinde hayvancılığın gerilediği ve bundan çiftçilerin zarar gördüğü anlaşılınca, Türkiye canlı hayvan ve et ithalatına kısıtlamalar koymuş, AB de hemen buna karşılık vermiş, fındık (9060 tonluk), domates salçası (30000 tonluk) ve karpuzda (14000 tonluk) belirlediği kontenjan tavizlerini kaldırmıştır. Ayrıca AB taze su ürünlerinin Türkiye'den alımını yasaklamış, işlenmiş ve dondurulmuş su ürünlerinde ise mikro-organizmanın test edilmesi koşulunu getirmiştir. Bununla birlikte bu kurallar ve kısıtlamalar sık,sık gözden geçirilmekte, ülke politikalarına göre ülke yararına ve ülke zararına değişimler olmaktadır³.

3.3. İşlenmiş tarım ürünlerinin ticareti

Türkiye ile AB ilişkilerinde işlenmiş tarım ürünleri ile ilgili son düzenlemeler de 1995 Ortaklık Konsey Kararında ele alınmıştır. İşlenmiş tarım ürünü, tarım payı ve sanayi payına göre her iki rejimde de yer almaktadır. Tarım payı, ürünü bünyesindeki temel tarım ürünün

³ Dernek, a.g.e., s.229.

miktarına ve bu ürünlere uygulanan gümrük vergisi oranına göre belirlenmektedir. Ancak tercihli ticaretin uygulandığı duruma göre ülkeler arasında farklı tarım payı uygulanmaktadır. İşlenmiş tarım ürünü ithalatında, temel tarım ürününe uygulanan korumalar geçerli olurken, ihracatta ise ihracat sübvansiyonu dikkate alan bir rejim uygulanmaktadır. İşlenmiş tarım ürününde sanayi payı, gümrük birliğine girildiğinden ve 1996 yılından beri topluluk ülkeleri için aşamalı olarak sıfırlandığından, AB'den işlenmiş tarım ürünleri ithalatı kolaylaşmış, ticaret rejimi Türkiye aleyhine işlemiştir. Bu nedenle son yıllarda AB'den ithal edilen hazır gıda maddeleri miktarında önemli bir artış gözlenmektedir.

4.TÜRKİYE’NİN AB ORTAK TARIM POLİTİKASI’NA UYUMU

Türkiye'nin OTP'ye uyumu Ankara Anlaşması ile başlayıp günümüze kadar gelmiştir.Anlaşmanın 33/1 maddesinde Türkiye'nin OTP'ye uyum için gerekli tedbirleri almasının gereği üzerinde durulmuştur⁴.

Türkiye'nin toplam nüfusunun yaklaşık üçte biri tarım sektöründe faaliyet göstermekte iken, 38,883,000 hektar alanı tarım faaliyetlerinde kullanılmaktadır. AB'de ise tarım sektöründe faaliyet gösteren ortalama nüfus % 4,0 olmakla birlikte 128,305,000 hektar alan tarım sektöründe kullanılmaktadır. Üretim açığı ve kalite ve maliyet sorunları olan Türk tarımının verimliliği sınırlıdır. Çevre, kırsal kalkınma, işlevsellik temel özelliklerini taşıyan ve sürekli reforma tabi tutulan bir tarımsal yapıya uyum sağlaması için Türkiye'nin büyük ölçüde çaba sarf etmesi gerekmektedir.

Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'deki tarım sektörünün durumuna ilişkin 2003 yılının Kasım ayında hazırladığı raporda, sektöre ilişkin gelişmeler analiz edilmiştir. Buna göre, Türkiye'deki ortalama çiftlik ölçeği Avrupa'dakilere göre çok daha küçüktür. Tarımsal arazilerin yapısı incelendiğinde, 5 hektara kadar olan küçük ölçekli işletmelerin toplam işletmelerin % 65'ini oluşturduğu görülüyor. İşletmelerin % 94'ünün ise 20 hektardan daha düşük bir büyüklüğe sahip olduğu izleniyor. Düşük üretim, yüksek gizli işsizlik ve düşük rekabet gücü gibi özelliklerle karakterize edilen geçimlik ve yarı geçimlik tarım, Bulgaristan ve Romanya da dahil, 25 üyeli AB'deki bir çok bölgede olduğu gibi Türk tarım sektörünün de karakteristik özelliklerini oluşturuyor. Buna rağmen bu tip tarım, kırsal nüfusun büyük çoğunluğu için geçim kaynağını oluşturmaktadır. Buna paralel olarak belirli alanlarda gücü

⁴ Gülcan Eraktan, “Avrupa Birliği ile İlişkiler Çerçevesinde Tarımda Yeniden Yapılandırma Gereği”, Milli Produktivite Merkezi ,Tarım Kesiminde Yapısal Düzenlemelere Yol Açan Ulusal ve Uluslar arası Gelişmeler Paneli, Ankara, 2001

fazla olan piyasaya yönelik tarım da mevcuttur. Bu çerçevede, kamusal destek kaynakları ve tarımsal politikaların doğru yönlendirilmesi son derece önemlidir.

2003 yılı Kasım ayında açıklanmış olan İlerleme Raporu'nda da Türkiye'de tarım sektörünün durumu değerlendirilmiştir. Buna göre, 2001 yılında Türkiye'de tarım, gayri safi katma değerini %12,1'ini, 2002 yılında ise %11,5'ini oluşturmuş; 2002 yılında, Türk işgücünün %33,2 'si tarım sektöründe çalışmıştır. 2002 yılında, Türkiye'nin AB'ye ihracatı bir miktar azalmış; 2001'de 2,192 milyar Euro iken, 2002 yılında 1,992 milyar Euro tutarına inmiştir. Topluluktan yaptığı ithalat ise, 773 milyon Euro düzeyinden 941 milyon Euro tutarına çıkmıştır. AB ithalatında en başta gelen ürünler bir önceki yıla göre azalmış da olsa meyveler, kabuklu yemişler, işlenmiş sebze ve meyveler olup, AB gıda ihracatında ise en fazla artış gösteren ürünler, hububat, yağlı tohumlar ve süt ürünleri olmuştur. Türk hükümeti, çiftçilere doğrudan gelir ödemeleri, bazı tarımsal ve işlenmiş tarımsal ürünler için ihracat geri ödemeleri, kredi sübvansiyonlarının kademeli olarak kaldırılması ve tütün, çay ve fındık için alternatif ürün programı niteliğini taşıyan 2000 yılında kabul edilen tarım politikasını uygulamaya devam etmiştir.

İlerleme Raporu'na göre, çiftçilere doğrudan ödemeler, arazi ve çiftçilerin kayıt altına alınması, büyükbaş hayvanların tanımlanması ve kayıt altına alınması ile ilgili olarak sürdürülen çabaların devam ettirilmesi gerekmektedir. Tarımsal ve kırsal sektörlerin yeniden yapılandırılması ve modernleştirilmesine yönelik kırsal kalkınma stratejisi oluşturulmalıdır. Hayvan ve bitki sağlığı alanlarının belirli kesimlerinde, özellikle de hayvan hastalıklarının kontrol edilmesi, büyükbaş hayvanların tanımlanması ve kayıt altına alınması ve patatesle ilgili zararlı organizmalar bakımından ilerleme kaydedilmesine rağmen, daha fazla çaba sarf edilmesi son derece önemlidir. Ayrıca idari kapasitenin artırılması, kontrol ve denetim sistemlerinin geliştirilmesi ve tarımsal gıda işletmelerinin yenilenmesine yönelik çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Helsinki Zirvesi'nden bu yana 43. kez gerçekleştirilen Mayıs 2004 tarihli AB-Türkiye Ortaklık Konseyi toplantısında tarım ürünleri ticaretine ilişkin değerlendirmeler bulunuyor. Buna göre, 1998 sayılı Ortaklık Konseyi kararına atıfta bulunularak, Türkiye'nin AB'den canlı sığır ve sığır etine ithal izni vermeyişi belirtilmiştir. Bu çerçevede, sığır eti ve diğer hayvansal ürünleri etkileyen ithalat yasağının hızla kaldırılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. 2004 yılı İlerleme Raporu'na göre ise, tarım başlığındaki müktesebata genel uyum sınırlıdır.

Tarım sektörünün başlıca önceliği, bir kırsal kalkınma stratejisinin uygulanmasıdır. Hayvan sağlığı, bitki sağlığı ve gıda konularında, müktesebatın aktarılması ve uygulanması, tam uyumu sağlamak için önemli ölçüde çabayı gerekli kılmaktadır. Hayvan hastalıklarının ortadan kaldırılması ile kontrol sistemlerinin güçlendirilmesi ve iyileştirilmesi için bir stratejinin oluşturulmasına özel önem verilmelidir.

Türkiye tarafından, Temmuz 2003 tarihinde hazırlanarak yürürlüğe giren Ulusal Program'da tarım alanında yer verilen öncelikler de bulunmaktadır. Buna göre, yatay konulara ilişkin düzenlemelere uyum, veteriner mevzuatına uyum, bitki sağlığı mevzuatına uyum ve gerekli kurumsal kapasitenin oluşturulması, ulusal kırsal kalkınma ve ormancılık stratejisinin oluşturulması, gıda güvenliği ve kontrolü, ortak piyasa düzenlerinin oluşturulması ve uygulanmasına ilişkin düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ile tarım piyasalarının daha etkin izlenmesi, söz konusu öncelikleri oluşturmaktadır. Ulusal Program'daki bu öncelikler çerçevesinde, AB Ortak Tarım politikasına uyuma yönelik çalışmalar yürütülmektedir⁵.

5.TÜRK TARIM POLİTİKASI

5.1.Türk Tarım Politikası'nın İşleyişi

Tarım sektörünün Türkiye ekonomisindeki konumu, GSYİH içindeki payının yanı sıra istihdama katkısı açısından da sanayileşme ile zaman içerisinde göreceli bir azalma gösterse dahi günümüzde de önemini korumaktadır. Nitekim 1980 yılında tarımın GSYİH içindeki payı %26 iken 1999'da %15,8'e, toplam ihracattaki payı 1980 yılında %57 iken 1999'da %16,7'e, tarım sektöründe istihdam edilenlerin payı ise 1980 yılında %62,5 iken Nisan 1999'da %47'ye düşmüştür.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türk tarım sektörüne yönelik olarak uygulanan destek politikaları, 1963 yılından itibaren Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırladığı beş yıllık kalkınma planları kapsamında düzenlenmeye başlamıştır. İlgili politikaların ve desteklerin uygulanması, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın sorumluluğundadır. Destek programlarının amacı, nüfusun besin ihtiyacının karşılanması, üretimin kötü hava koşullarından daha az etkilenmesi, tarım gelirlerinin artırılması ile kendi kendine yeterliliğin ve kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi şeklinde belirlenmiştir.

⁵ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, "Avrupa Birliğinin Ortak Tarım Politikası", <http://www.deltur.cec.eu.int>.

Türkiye'de tarım sektörüne yapılan destekler temel olarak Fiyat Desteği, Girdi Desteği ve Doğrudan ödeme şeklindedir.

Fiyat desteği alımları tarım ürünleri fiyatlarının belirli bir değerin altına düşmesini engellemek ve üreticilerin gelir düzeyini yükseltmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamada satın almalar, Bakanlar Kurulu'nun belirlediği taban fiyat üzerinden, ürüne göre farklılaşan destek alımı kurumları tarafından yapılmaktadır (TEKEL, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Türkiye Şeker Fabrikaları gibi).

Fiyat desteği uygulanan ürün grupları, bütçe olanakları ve siyasi değişimler neticesinde bir çok değişikliğe uğramıştır. 1994 yılından bu yana yalnızca tahıllar, tütün ve şeker pancarı için fiyat desteği uygulanmaktadır. Halen, geç açıklanan taban fiyatlarının çiftçinin ekim esnasındaki tercihleri açısından yol gösterici olmaması, stok artışına ve üretici gelirlerinde dengesizliğe yol açması, destek kurumları ödemelerinin gecikmesi gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenlerle 1993 yılından itibaren AB'de uygulanan telafi edici ödemelere benzer bir doğrudan destek sistemi uygulanmaya başlamış, ancak uygulamada güçlükler yaratması nedeniyle 1996 yılında kaldırılmıştır.

İkinci önemli destek mekanizması, verimliliği artırmak ve maliyetleri düşürmek amacıyla uygulanan girdi desteği'dir. Bu kapsamda kimyevi gübre desteği, tohum desteği, tarım ilacı desteği, damızlık hayvan desteği önemli girdi destekleridir. Bunların dışında makinelerin kullanımı konularında girdi destekleri ve Ziraat Bankası'nın girdi maliyetlerini azaltmak amacıyla çiftçilere sağladığı düşük faizli krediler de bulunmaktadır.

OTP kapsamında yoğun olarak kullanılan ancak Türkiye'de yaygınlaştırılmasına yönelik pilot uygulamasına yeni başlanmış bir diğer tarımsal destek de; fiyat desteğine alternatif doğrudan ödemelerdir. Pamuk ve tütün için kısa bir dönem uygulanabilen primler, et ve süt modern üretimlerini teşvik amacıyla verilen primler, nadas alanlarında baklagil ve yağlı tohum üretimi ile yılda iki kez ürün almayı teşvik ödemeleri de bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Belirtilen destek yöntemleri dışında üretimi sınırlandırıp, kaliteyi artırmaya yönelik destekler de zaman zaman uygulanmaktadır. Tütün üretimine kota koyulup zararın ödenmesi, çayın budama tekniklerinin geliştirilmesini teşvik primleri, tarım sektöründe verimliliği uzun

vadede etkileyen kamu hizmetleri, tarım sektörüne yönelik yayınlar, eğitim hizmetleri ve araştırmalar da bu kapsamdadır.

Türk tarım politikası kapsamında yer alan söz konusu destekler için gereken finansman, birden fazla kaynaktan sağlanmaktadır. Fiyat Desteği ödemeleri için finansman kaynakları, Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen Merkez Bankası reeskont kredileri yada Ziraat Bankası kredileridir. Diğer tarımsal destek kaynakları ise çeşitli fonlardır.

İşleyiş mekanizması sürekli eleştirilere hedef olan tarım sektöründe kapsamlı reformlar yapılması, Türkiye ekonomisi için bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu bağlamda Haziran 1999'dan itibaren Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından uygulamaya koyulan Tarımda Yeniden Yapılanma ve Reform Programı kapsamında, 10 Aralık 1999 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile oluşturulan Tarımsal Yeniden Yapılanma ve Destekleme Kurulu'na ilişkin Kanun, 21 Aralık 1999 tarihli ve 23913 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kurul, tarımsal destekleme politikalarında etkinlik ve verimliliğin artırılması ve diğer ilgili kuruluşların temsilcileri ile eşgüdüm içinde çalışarak sektöre istikrar kazandırılması amacıyla oluşturulmuştur.

2000 yılında Dünya Bankası ve IMF ile varılan mutabakat çerçevesinde mevcut tarım politikalarının rasyonelleştirilmesi niyeti dile getirilmiş ve altyapı çalışmaları başlamıştır. Bu kapsamda öngörülen Doğrudan Gelir Desteği'ne geçilmesi programı, 26 Nisan 2000 tarihli ve 24031 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan tebliğ ile 72 köyden oluşan dört pilot bölgede uygulanmaya başlamıştır. Ayrıca söz konusu tebliğde yayınlanan "Çiftçi Kayıt Sistemi Projesi" ve "Veri Tabanı" oluşturma çalışmaları da devam etmektedir. Bu sistemle tarım alanlarında faaliyet gösterenler, üretim alanları, üretim miktarları, kullanılan girdiler ve maliyetler gibi bilgiler, merkezi bir kayıt sistemi ile takip edilebilecektir.

Belirtilen tarım reformu kapsamında hazırlanan projelerden biri de, aşırı üretimi yapılan çay, tütün, şekerpancarı ve fındık üretim alanlarının, ayçiçeği, soya, yem bitkileri, kırmızı mercimek gibi Türkiye'nin ihtiyacı olan ürünlere yönlendirilmesini teşvik etmeyi amaçlayan "Alternatif Ürün Projesi"dir. Yaklaşık maliyetinin 350 milyon Dolar olduğu tahmin edilen proje için Dünya Bankası'ndan mali destek beklenmektedir.

2000 yılı itibariyle yürürlüğe giren önemli bir program da hayvancılık alanındadır. Hayvancılık sektörünü kalkındırmak amacıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nca hazırlanan "Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkındaki Kararname", 10 Mayıs 2000 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 2000/2004 yıllarını kapsayacak söz konusu destekleme programına 2000 yılı için yaklaşık 45 trilyon olmak üzere toplam 450 trilyon TL bütçe öngörülmüştür.

5.2.Dünya Ticaret örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde Türkiye

DTÖ Tarım Anlaşması çerçevesinde üç ana alanda (tarifelendirme ve tarife indirimi, ihracat sübvansiyonları, iç destekler) bazı indirimlerde bulunması gereken Türkiye'nin DTÖ tarafından gelişmekte olan ülkeler kapsamında değerlendirilmesi nedeniyle, AB ülkelerine göre söz konusu indirimleri daha uzun vadede gerçekleştirme avantajı bulunmaktadır.

Tarifelendirme ve tarife indirimi alanında, Türkiye'nin tarım ürünleri için gümrük tarifelerinde 2004 yılına kadar ortalama %24 ve her bir üründe de en az %10 indirim gerçekleştirilmesi gerekmektedir. 1998 yılı itibariyle dördüncü indirim yapılmıştır. İhracat sübvansiyonları AB'nin aksine Türkiye'de sadece kısa vadeli sorunların çözümünde kullanılan bir yöntem olduğundan, bu alanda yapılacak indirim büyük bir sorun teşkil etmemektedir. Ancak Türkiye indirim taahhüdünde bulunduğu 44 ürün dışında hiç bir üründe gelecek yıllarda ihracat sübvansiyonu kullanamayacaktır. İç destekler konusunda referans olarak gösterilen 1986/88 dönemi iç destek miktarının asgari sınır olarak belirlenen %10'dan az olması nedeniyle Türkiye bu indirimden muaf tutulmuştur.

5.3.Türkiye AB Ortaklığı Çerçevesinde Tarım Ürünleri Ticaretinde Tercihli Rejim

1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol'ün 35. maddesi, Türkiye ile AB arasındaki tarım ürünleri ticaretinde geçiş dönemi sürecinde bir tercihli rejim uygulanmasını öngörmüştür. Söz konusu Protokol kapsamında hukuki çerçevesi belirlenen tarım ürünlerinde tercihli rejim, 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararıyla (OKK) uygulanmaya başlamıştır.

Tablo 1: 1/98 sayılı OKK öncesi ve sonrasında Türkiye ve AB'nin birbirlerine sağladığı tarım tavizlerinde gelişmeler (%)

	1/98 OKK öncesi		1/98 OKK Sonrası	
	Türkiye'nin Tavizleri	AB'nin Tavizleri	Türkiye'nin Tavizleri	AB'nin Tavizleri
Tavizli*	7	76	33	93
Tavizsiz	93	24	67	7
Toplam	100	100	100	100

* Vergiden muaf veya vergi indirimine tabi

Bu Karar çerçevesinde Türk tarım ürünlerinden alınan gümrük vergilerinden %2 ve daha düşük oranda olanlarının 1 Ocak 1981'e kadar; daha yüksek oranda olanlarının ise 1 Ocak 1987 tarihine kadar dört aşamada kaldırılması öngörülmüştür. Bu çerçevede Türkiye'nin AB'ye yaptığı tarım ihracatının %71'i vergiden muaf tutulmuş, %5'i ise vergi indirimi kapsamına alınmıştır. Buna karşılık Türkiye, 1993 yılından itibaren Katma Protokol kapsamında, ithalatında AB menşeli tarım ürünlerinin %7'sine karşılık gelen bazı ürünlere (su ürünleri, şarap ile bazı peynirler vb. ürünler) %30 oranında gümrük indirimi uygulamaya başlamıştır.

Gümrük Birliği'nin tamamlanması kararının alındığı 36 Ortaklık Konseyi toplantısında, tarım ürünleri konusunda Katma Protokol'de belirtilen hususlar teyit edilmiştir. Nitekim 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın 2225. maddelerinde taraflar arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı hedefinin ancak Türkiye'nin OTP'ye uyumu ile mümkün olabileceği ifade edilmiş, uyum sürecinde Türk tarım sektörünün çıkarlarının korunacağı ve tercihli rejimin geliştirileceği öngörülmüştür.

Tercihli Ticaret Rejimi'nin geliştirilmesi amacıyla 1993 yılında başlatılan çalışmalar, 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile 1 Ocak 1998 itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Aynı zamanda menşe kurallarına açıklık kazandırılmasını amaçlayan Menşe Protokolü'nün kabul edildiği bu karar ile Türkiye'nin AB'ye tanıdığı ve hayli sınırlı olan tavizlerin kapsamı genişletilerek, karşılıklı tavizlerin dengelenmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede Türk tarım ihracatının %25'i vergi indiriminden yararlanırken, %68'i vergiden muaf tutulmuştur. Buna karşılık AB'nin Türkiye'ye yaptığı ihracatın %22'si vergiden muaf tutulmuş, %11'i indirim kapsamına alınmıştır.

Tercihli rejimin kapsamının genişletilmesine rağmen AB, OTP'de meydana gelen değişiklikler çerçevesinde Türkiye'ye tanıdığı tavizlerde sınırlandırmaya gitmiş, bu bağlamda

tavizlere karşılıklı olarak kısıtlama getirilmiştir. Bununla birlikte AB'nin tercihli rejimleri içinde en kapsamlısının Türkiye'ye tanınan tavizler olduğu söylenebilir. Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin AB ile dış ticaretinde tarımın payı ve yıllara göre değişimi görülmektedir.

Tablo 2: Türkiye'nin AB'ye yaptığı ihracat ve ithalatta tarımın payı (Milyon \$)⁶

Yıl	AB'ye Yapılan Tarım İhracatı	AB'ye Yapılan Toplam İhracatta Tarımın Payı (%)	Değişim (%)	AB'den Yapılan Tarım İthalatı	AB'den Yapılan Toplam İthalatta Tarımın Payı (%)	Değişim (%)
1993	1,384	19,0		293	2,3	
1994	1,647	19,1	19	185	1,8	36,9
1995	1,965	17,7	19,3	790	4,7	327
1996	1,854	16,1	5,6	675	2,9	14,6
1997	2,037	16,6	9,9	512	2,1	24,1
1998	1,941	14,4	4,7	477	2,0	6,8
1999	1,900	13,3	2,1	489	2,3	2,5

6.TÜRK TARIM POLİTİKASI HEDEFLERİ

- Tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi yeni teknolojilerin etkin şekilde kullanılması ve etkin bir tarımsal örgütlenme yoluyla, tarımsal üretim ve verimliliği artırmak;
- Halkın beslenme düzeyini artırmak ve iyileştirmek;
- Tarım ürünleri arzında ve fiyatlarında istikrarı sağlamak;
- Tarıma dayalı sanayilerin hammadde ihtiyacını yurtiçinden karşılamak ve tarım ürünleri ihracatını artırmak;
- Sektörler arasındaki ve tarım sektörü içindeki gelir farklılıklarını azaltmak, işsizliği önlemek;
- Tarım ürünlerinin işlenme ve pazarlanmasında etkinliği sağlamak;
- Verimli tarım topraklarının sanayi alanlarına dönüşmesini önlemek.

⁶ <http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/disticaret.htm>

7.TÜRKİYE'DEKİ TARIMSAL ÜRÜNLER

Belli Başlı Tarımsal Sektörler

AB ve Türkiye'deki belli başlı tarımsal sektörlerin karşılaştırılması, istatistiksel yöntemlerdeki ve ürün kalitesindeki farklılıklar nedeni ile zorlukla yapılmaktadır. Katılım esnasındaki farklılıkların kapsamı, Türkiye'nin tarım politikası ve pazarlarında uzun katılım öncesi dönemde ortaya çıkacak gelişmelere bağlı olacaktır. Ancak, mevcut bilgi kaynaklarına dayalı olarak bazı genel sonuçlara ulaşılabılır.

Türkiye ekilebilir ürünler (tarla bitkileri) sektöründe AB şartlarında önemli bir üretici olacaktır. Örnek olarak 2001 yılında Türkiye'de hububata ayrılan alan (pirinç hariç) 13,8 milyon hektar olmuştur ki bu rakam aynı yıl için AB-25 toplamının %26'sına karşılık gelmektedir. Diğer taraftan, hububat rekoltesi (pirinç hariç) genelde düşüktür (buğday için hektar başına 2 ton civarında, ki bu rakam toplam hububat üretiminin üçte ikisini temsil etmektedir). Fiyat seviyelerini karşılaştırmak zor olsa da; buğday, arpa ve belirli tahıllar için fiyatlar AB fiyatlarından önemli ölçüde yüksek görünmektedir.

Meyve ve sebze alanında Türkiye dünyada önemli bir üretici ve net ihracatçıdır ve AB'de önemli bir yere sahip olacaktır. Türkiye'nin mevcut meyve ve sebze üretimi AB-25 üretiminin sırasıyla %40 ve %20'si kadardır. Türkiye sebze için açık ara AB'nin en büyük üreticisi, meyve için de üç numaralı üreticisi (İtalya ve İspanya'dan sonra) olacaktır. Türk meyve ve sebze fiyatları, AB'dekilere yakın fiyata sahip elma ve narenciyeler haricinde AB fiyatlarından biraz daha düşüktür.

Kabuklu yemişler alanında Türkiye, özellikle dünyanın en büyük ihracatçısı olduğu fındıkla dünyada önemli bir yere sahiptir. 1999'daki fındık üretimi 500.000 tondur (140.000 tonluk AB- 15 toplamının üç katından daha fazla). Genelde Türkiye, iklim ve düşük işgücü maliyetleri sayesinde kalite/fiyat oranı açısından çok rekabetçi bir fındık üreticisidir.

Diğer ürünler hususunda, Türkiye, nohut ve mercimek gibi belirli baklagiller, pamuk ve bazı kalitedeki tütün ve zeytinyağında (AB'de ve dünyada) rekabetçi bir üretici olarak görünmektedir. Şeker açısından Türkiye dünya koşullarında rekabetçi değildir ancak bunun önemi sadece AB şeker reformu netleştikten sonra belirlenebilecektir.

Canlı hayvan ve hayvansal ürünler sektöründe Türkiye piyasası yüksek derecede korunmaktadır. Türkiye'de kişi başına koyun eti tüketimi AB ortalamasından yüksek olmasına

rağmen, kişi başına düşen et tüketimi AB ortalamasının sadece beşte biridir. İnek sütü ve yumurta için Türkiye'nin tüketim rakamları AB ortalamasının sırasıyla yarısı ve dörtte üçüdür. Hayvancılık genellikle küçük ölçekli aile çiftçiliği faaliyetidir. Çiftliklerin sadece %2'si hayvan yetiştiriciliğinde uzmanlaşmıştır. AB ortalamasından biraz daha düşük olan koyun eti fiyatları haricinde pek çok çiftlik hayvanı ile et ve süt ürünlerinin piyasa fiyatları AB seviyesinden yüksek görünmektedir

7.1.Hububatlar

Hububat başlığında Türkiye açısından önemli ürünler irdelenecektir. Tahıllar adı altında, serin iklim ve sıcak iklim tahılları ayrı ayrı incelenmektedir. Adaptasyon özelliklerinin yüksek olması, insan ve hayvan beslenmesinin temel kaynağı olması gibi önemli özelliklere sahip olan; buğday, arpa, çavdar, yulaf ve tritikale serin iklim tahılları olarak adlandırılmaktadır. Ülkemizde ekim alanı içerisinde %4.3 üretimde %7.lik bir paya sahip olan sıcak iklim tahılları; çeltik, mısır, darılar ve kuşyemini içermektedir⁷.

Hububat alım fiyatları her yıl Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmektedir. Destekleme fiyatları, içinde bulunulan sezon itibarıyla iç ve dış faktörler göz önüne alınarak verilmiş olan destekleme fiyatları olup piyasada aynı dönemde bu fiyatların altında ve üstünde fiyatlar da oluşabilmektedir. Türkiye'de TMO Hububat alımında ve pazarlanmasında büyük önemi olan bir kuruluştur. Mağazacılık Sistemi ile emanet alımları da yapan TMO, üreticiye hem depolama hizmeti, hem ürünü pazar fiyat durumuna göre satma imkanı sağlamaktadır. Ayrıca, hububat üreticisine devletçe sağlanan gübre ve zirai kredileri bu sektördeki diğer olumlu desteklerdir.

7.2. Şeker

Sektörde en büyük şirket durumundaki Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TŞFAŞ) ana statüsü ile belirlenen faaliyet alanları çerçevesinde 2'si Bağlı Ortaklık (Adapazarı ve Kütahya) olmak üzere 26 şeker fabrikası ile hizmet vermektedir. Ayrıca, 1991 yılında Amasya, 1992 yılında Konya ve Kayseri şeker Fabrikaları, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. yönetiminden ayrı Pankobirlik bünyesinde özel şirket statüsüne getirilmiştir.

Şeker fabrikalarında kristal ve küp şeker üretilmekte, yan ürün olarak da melas, yaş ve kuru pancar küspesi ile gerekli hallerde melaslı kuru küspe elde edilmektedir. Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle şeker pancardan üretilmektedir. Gelişmiş ülke teknolojilerinden fazla farklılık göstermeyen ülke teknolojisi

⁷ Laura Berende-Verhoeven, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası, Ed.Hürrem Cansevdi, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2001, s.164-170

yalnızca ölçek büyüklüğü ve otomasyon yönleriyle farklılaşmaktadır. Türkiye yıllara göre zaman,zaman şeker ithal eden bir ülke olmakla birlikte genellikle iç üretim tüketimi karşılamaktadır.

Şeker pancarı her yıl Bakanlar Kurulu'nun ilan ettiği destekleme fiyatından TŞFAŞ tarafından üreticiden alınmaktadır.

Çiftçiden satın alınan pancar belirli bir program dahilinde karayolu, demiryolu ve çiftçi vasıtaları ile fabrikalara sevk edilmektedir. Karayolu kantarlarında yükleme ve boşaltma esnasında meydana gelebilecek zayıfların önlenmesi, silo firelerinin azaltılması ve pancarların günlük olarak işlenmesini sağlamak için, talep eden çiftçilerin, pancarlarını doğrudan fabrika merkezlerine teslim etme uygulamasına ilk defa 1988 yılında başlanmıştır. Merkez kantarına teslim halinde çiftçiye nakliye tazminatı, diğer kantarlara bağlı olup fabrika merkez kantarına pancar getirecek çiftçilere pancar nakliye ücreti, erken teslim edilen pancarlara erken teslim tazminatı ve erken teslim teşvik primi ödenmektedir.

Fiyatın serbest piyasa koşullarında oluşması öngörüldüğü için ülkemizde zaman,zaman aşırı stoklara yol açan kota dışı üretim sorununun çözüleceğini varsaymak gerekmektedir. Ancak şeker pancarı üretiminden desteğin çekilmesi ve fiyat sisteminin serbest piyasa kurallarına terk edilmesinin şekerde kendine yeterli konusunda ülkemiz açısından sorunlar yaratması kaçınılmazdır. Özetle biçim itibarıyla AB'ye yakınlaştırılmış olan yeni şeker kanununda AB'de mevcut teşvik unsurları göz ardı edilmiştir.

7.3.Zeytin ve zeytinyağı

Dünyanın dördüncü büyük zeytinyağı üreticisi olan ülkemizde periyodisite (var-yok yılı) çok güçlü olup, bunun İtalya, İspanya ve Yunanistan'da daha düşük etkili olduğu bilinmektedir. Ülkemizde de gerek zeytin gerek zeytinyağı tüketimi gelişmiş olmakla birlikte üretimin %50'sinden fazlası ihracata yöneliktir. Yok yıllarında dahilide işleme sistemi ile ihracat performansının devam ettirilmesine çalışılmaktadır.

Eğimi fazla, verimi düşük arazilerde yetişebilen zeytin, üreticinin genellikle tek gelir kaynağı özelliğine sahip olup, EGE bölgesinde yoğunlaşmıştır. Zeytin üreticileri, Tariş ve Marmara Birlik çatısı altında örgütlenmektedir. Bu bölgede kurulmuş olan TKB Zeytincilik Araştırma Enstitüsü eğitim ve yayım çalışmaları yürütmektedir.

Zeytinyağında destekleme alımı yapılmamaktadır. Zeytinyağı tüketimine katkıda bulunmak ve kaynak oluşturmak üzere, dökme ve varilli lampant zeytinyağlarının ihraç kayıtları esnasında %0.3 oranında kesinti yapılmaktadır.

Zeytinyağı ihracatında 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 200\$/ton ihracat sübvansiyonu uygulanmaktadır.

7.4.Taze Meyve ve Sebzeler

Ülkemizde tüm tarım sektöründe (destekleme alımı yapılan ürünler hariç) benzer destekleme politikası uygulanmaktadır. Meyveler genellikle (bir zamanlar incir fındık, kuru üzümde destekleme alımı yapılmış ancak bu uygulama terk edilmiştir) destekleme alımları kapsamında değildir. Bu kapsamdaki ürünlerde desteklemeler girdi sübvansiyonları ile işletme ve yatırım kredileriyle yapılmaktadır.

Girdi sübvansiyonları tüm ürünler için gübre, ilaç ve fidan desteklemeleriyle yapılmaktadır. Girdi sübvansiyonlarının en önemli kısmını gübre oluşturmaktadır. Gübre sübvansiyonları 1994-1997 yılları arasında, kimyasal gübrelerin KDV'li fiyatların sırasıyla %20, %30 ve %50'sinin geri ödemesi şeklinde gerçekleşmiştir⁸. 1997 yılından sonra sübvansiyonlar, çiftçilere değil gübre üreticisi firmalarına kimyevi gübre çeşidine göre belirlenmiş sabit fiyatlarla yapılmaya başlanmıştır. Bu durum çiftçilerin yüksek destekleme fiyatına sahip kimyasal gübrelere kaymasına neden olmaktadır. Bu sistemde koordinatörlük görevi Tarım il/ilçe Müdürlükleri vasıtasıyla yapılmaktadır. Tarım il/ilçe Müdürlüklerinde yalnızca işletme arazisi büyüklüğü ve ürün dikkate alınarak çiftçinin kullanabileceği kimyasal gübre miktarı belirlenmektedir. Meyve ve sebzeler için bir diğer girdi destekleme sistemi, kullanan tarımsal ilaç bedellerinin %20'sinin çiftçiye geri ödenmesi şeklinde olmaktadır. Aynı zamanda ithal edilen ilaç ve hammaddeler gümrük vergisi ve harçlardan muaf tutulmaktadır.

Meyvecilik, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu 1995 yılında sonuçlandırılmadan hemen önce Fon'a dahil edilmiştir. Çıkarılan karamamelerle, fidan başına yetiştiricilere destekleme getirilmiş/ meyve fidanı yetiştirenler %34 faizli 3 yıl ödemesiz üç yıl vadeli kredi ile destekleme kapsamına alınmıştır.

T.C. Ziraat Bankası tarafından meyvecilik işletmelerine, yatırım ve işletme kredileri verilmektedir. Yatırım kredileri var olan veya yeni kurulacak işletmelerin yapacakları sabit yatırımların (fidan, gübre, ilaç, alet-ekipman alımı gibi) finansmanı sağlamak amacıyla verilmektedir. Yatırım kredilerinde vade, yatırımın özelliği, ekonomik ömrü, işletmenin net gelir projeksiyonu, nakit alım durumu, işletmenin diğer tarımsal ve tarım dışı gelirleri dikkate alınarak belirlenmektedir. 600 dekarın üzerinde kurulacak meyve bahçesi tesislerinde fizibilite raporu istenmektedir. Kredi tutarı genel yatırım tutarından öz kaynak katkısı düşüldükten sonra kalan kısımdır. İşletme kredilerinde vade 1 yıldır ve işletme sermayesinin finansmanında yararlanılabilmektedir. Açılacak kredilerde %25 oranında öz kaynak katkısı aranmaktadır.

7.5.İşlenmiş Meyve ve Sebze

Bu alanda ülkemizde, domates salçası, dondurulmuş meyve ve sebze, meyve suyu, kuru üzüm ve incir ve bazı meyve ve sebze konserveleeri üretim kollarının gelişmiş olduğu söylenebilir. AB'de görüldüğü

⁸ a.g.e, s.173-174.

üzere işleme yardımı bulunmamaktadır. Sektöre yönelik tek destek formu; yatırım indirimi, gümrük muafiyeti, KDV istisnası, vergi, resim ve harç istisnası, enerji desteği, fon kaynaklı kredi (uzun süredir verilmemektedir) gibi enstrümanları içeren yatırım teşvik unsurlarıdır. Hammaddeler de taze meyve ve sebzelere uygulanan gübre, ilaç, fidan, işletme kredisi gibi destekleme unsurlarından faydalanmaktadır. Ülkemizde işlenmiş, gıda tüketim alışkanlığı yeni gelişmektedir. Dolayısıyla yukarıda söz edilen üretim dallarının önemli kısmının ihracata yönelik olarak gelişmekte olduğunu ifade etmek mümkündür.

7.6.Tütün

Türkiye ve AB'de tütün üretimi ve bu sektöre yönelik uygulamaların şekilleri temelde farklıdır. AB'de tütüne yönelik politikaların amacı çölleşme ve tütün üretim alanlarındaki kırsal nüfusun yerinde muhafazası iken Türkiye'de azımsanamayacak sosyal boyutu yanında tütün tarımının ekonomik ve siyasi anlamda (özellikle istihdam) çok önemli bir boyutu daha bulunmaktadır. Tütün tarımının Ege Bölgesi gibi alternatif tarım pratiklerine uygun bir bölgede yayılmış olması bu paradoksu en iyi açıklayacak veridir. Doğu ve Güneydoğu'daki tütün üretim faaliyetleri bu değerlendirmenin dışında tutulmalıdır.

Yakın zamana kadar tütün mamullerinin üretim ve ticareti TEKEL inhisarında olup, tütün mamullerinin üretim-dağıtım ve satışında devlet tekelinin kısmen kaldırılmasından (1980) ve özellikle bu doğrultuda daha ileri birtakım düzenlemelerin (1990) yapılmasından sonra, uluslararası sigara üreticisi firmalardan bazıları Türkiye'de sigara üretmek üzere yatırıma yönelmiştir.

İlk kez 1994 yılında üretim kotası uygulaması yapılmış üretim 339 tondan 188 tona düşmüş ancak daha sonraki yıllarda kota sisteminin terk edilmesi ile üretim tekrar artmıştır. Özel sektör kendi ihtiyaçları uyarınca yetiştiriciden tütün alırken alıcısı bulunmayan tütünler ise ekicilerin desteklenmesi amacıyla, TEKEL tarafından Bakanlar Kurulu'nca ilan edilen tütün destekleme fiyatları çerçevesinde devlet nam ve hesabına satın alınmaktadır⁹. Üreticilere alım fiyatından ayrı olarak prim ve tazminat ödemeleri (üretimi azaltmalarının bir karşılığı olarak) yapılmaktadır. Destekleme amacıyla satın alınan tütünler nakledilmekte, ambarlanmakta, işlenmekte ve depolarda bakım altında muhafaza edilip stoklanmaktadır. Ekici tarafından yetiştirilen tütünlerin devlet tarafından satın alınması tütün çeşidi ve kalitesi bakımından üreticinin gayret ve titizlik göstermemesine neden olmaktadır.

Artık Türkiye gerekenden fazla tütün üretme lüksüne sahip değildir. Destekleme alımlarının tedricen azaltılması gerekecektir. Ancak tütün çiftçilerinin kayıpları doğrudan gelir ödemeleri ile telafi edilmelidir. Şark tipi tütün alanlarının bir kısmında ithal edilen yabancı tip tütünler üretilmelidir.

⁹ a.g.e.,s.177.

7.7.Tohumlar

1985 yılında çıkarılan bir kararname ile çiftçiye ucuz tohumluk temini amacıyla gümrük vergisi ve fon muafiyeti sağlanmıştır.

Tohumculuk politikaları ve uygulamalarında gerçekleştirilen değişikliklerin bir sonucu olarak, ülkemizde egemen olan kamu ağırlıklı ve rekabete kapalı tohumculuk sistemi yavaş,yavaş önemini yitirmiş ve çoğu bitki türlerinde dışa açık, serbest piyasa kurallarına göre işleyen bir yapılanma ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni tohumculuk sisteminde, kamu tohumculuk kuruluşlarının ancak özel sektör tarafından ilgi görmeyen bitki türleri üzerinde etkin olması öngörülmüştür. Yeni tohumculuk politikaları kısa sürede sonuçlarını vermeye başlamış ve 1960'lı yıllarda ancak bir kaç tane olan özel tohumculuk kuruluşlarının sayısı günümüzde 80'in üzerine çıkmıştır.

7.8.Süt ürünleri

Ülkemizde üretilen gıda ve diğer tarım ve hayvancılık ürünlerinin kalite ve standartlara uygun olarak üretimi, işlenmesi, korunması, pazarlanması ve değerlendirilmeleri konularında 28 Haziran 1995 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren 560 Sayılı K.H.K. çerçevesinde yapılmış olan düzenlemelere halen devam edilmektedir. Bu kapsamda gıda maddesi, gıda katkı maddesi, gıda ile temasta bulunan materyal ve ambalaj maddesi üreten işyerlerinin Bakanlıkça düzenlenen Gıda Siciline kaydolması ve sicil numarası alması, üretecekleri ürünleri ve bu ürünlerin bileşimlerinde bulunan maddeleri Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na tescil ettirerek izin almaları gerekmektedir.

Yapılması gerekenler/öngörülen değişiklikler

Ülkemizin çığ süt üretimi konusunda miktar ve kalite açısından çözüm bekleyen pek çok sorun bulunmaktadır. Ülkemiz süt hayvanı sayısı bakımından diğer ülkelere göre ön sıralarda yer aldığı halde, hayvan başına verim yönünden oldukça geri durumda bulunmaktadır. Hayvan başına süt üretim düzeyi dünya ortalamalarına göre oldukça düşüktür. İnek başına verim AB ülkelerinde yılda 4800 litre iken ülkemizde bu değer yaklaşık yılda 1700 litre civarındadır. Bunun yanı sıra uygun olmayan şartlarda elde edilen sütlerin mikroorganizma yükünün fazla olması sonucunda asitlik gelişmekte ve önemli derecede kalite kaybı oluşmaktadır.

Ülkemizde süt sektöründe ulusal bir sütçülük politikasından bahsetmek henüz mümkün görülmemektedir. 1995 yılında Süt Endüstrisi Kurumu'nun da özelleştirilmesiyle piyasada fiyat teşekkülü de süt üreticisini teşvik edici düzeyde olmamaktadır. Halihazırda süt ve yem fiyatları arasında da üreticiyi memnun edecek bir parite kurulamamıştır.

7.9.Kırmızı Et

Canlı hayvan üreticileri genelde çok sayıda olup, küçük işletmelerden oluşmaktadır. Üretici organizasyonları yok denecek ölçüde yetersizdir.

Hammadde alımında AB'dekine benzer bir karkas sınıflandırması yapılmamaktadır. İşletmelerin mubayaa birimlerinde çalışan elemanların tecrübeleri ile pazarlık usulü alım yapılmaktadır. Alımların ağırlıklı bir kısmı peşin olarak yapılmakta ve fiyatlar arz-talep dengesine göre belirlenmektedir. Oluşan fiyatların hiçbir şekilde ekonomik veriler ile bağlantısı yoktur. Gerek kesim şartlarında gerek ürün kalitesindeki farklılıklar tüketicinin ürün standartları konusunda bilgi düzeyinin yetersiz olması ile birlikte son derece sağlıksız bir yapı oluşturmaktadır.

Kuruluş, amacında, yurdumuzda kasaplık hayvan ıslahı, kasaplık hayvancılığa yön verilmesi, hayvan ve et ürünleri iç, ve dış ticaretine önderlik etmesi, kasaplık hayvan üretimi, hayvancılık kredileri, et teknolojisinin geliştirilip yönlendirilmesi ve teşviki gibi konular bulunmakta olan EBK, 20.5.1992 tarih ve 92/3088 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile özelleştirilmesine karar verilen kuruluşlar arasına dahil edilmiştir. Bu kapsamda, Afyon, Ağrı, Amasya, Bayburt, Bursa, Erzincan, Kars, Kastamonu, Malatya, Şanlıurfa ve Tatvan kombinaları 1995'de Ankara Kombinasyonu 1996'da, Burdur Kombinasyonu ise 1999'da özelleştirilmiş Kayseri, Gaziantep, Eskişehir, Sivas Kombinaları 10.11.1999 tarihinde ihaleye çıkarılmıştır. Kızıltepe et kombinasyonu Milli Savunma Bakanlığı'na, Yüksekova et kombinasyonu ise Jandarma Genel Komutanlığı'na devredilmiştir.

Yapılması gerekenler/öngörülen değişiklikler

Yukarıda kısaca işlevlerine değinilen EBK'nun özelleştirilmesi ile sektörde ulusal hedefler doğrultusunda yönlendirme yapacak herhangi bir kurum kalmamıştır. EBK'nun son verilen işlevlerini yerine getirebilecek herhangi bir mekanizma da öngörülmemiştir. Bu, kırmızı et sektörünün tamamen serbest piyasa koşullarının gelişimine terkedilmiş olması anlamına gelmektedir. Oysa Türkiye'nin uyum sağlamakla yükümlü olduğu AB Ortak Tarım Politikası genelde bütün tarımsal faaliyetlerde, özellikle canlı hayvan ve et üretiminde oldukça yönlendirici ve müdahaleci bir tarım politikasıdır. Mevcut hayvancılık politikasının Türkiye'nin et üretimindeki net açık veren dikey konumuna pozitif katkıları olamayacağı açıktır.

7.10.Tavuk eti ve yumurta

Sektörde; 25 Haziran 1995 tarihinde yürürlüğe giren "Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararname" ve bunu müteakiben 23.6.1996 tarihinde yürürlüğe giren "Kanatlı

Hayvan Eti ve Et Ürünleri Tesislerinin Kuruluş, Açılış, Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik" ile 9.6.1998 tarihinde yürürlüğe giren Gıda Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Yönetmelik" esas alınmaktadır. Halihazırda Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü'nce kanatlı etlerini de kapsayan kodeks çalışması yapılmaktadır¹⁰.

Yapılması gerekenler/öngörülen değişiklikler

Kanatlı Hayvan Eti ve Et Ürünleri Tesislerinin Kuruluş; Açılış Çalışma ve Denetleme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik" büyük ölçüde ilgili AB direktifi esas alınarak ve Türkiye'ye özgü bazı modifikasyonlar yapılarak çıkarılmıştır. Büyük bir eksikliği gidermesi beklenen bu yönetmeliğin uygulamaya aktarılmasında sorunlar yaşanmaktadır. Bu nedenle mevcut yönetmeliğin aksayan, eksik ve hatalı kısımların AB direktiflerine tamamen uyumlu hale getirilerek, etkin bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır. Türkiye'nin 1995 'ten beri Gümrük Birliği ilişkisi içinde ve 1999 sonu itibariyle aday ülke konumunda olması, bu durumun önemini artırmıştır. Ayrıca gerekli işlemler tamamlanarak işletmelerin süratle eksiklerini tamamlamaları ve gerekli koşullara sahip kesim hanelerin AB'nin ilgili direktiflerine uygunluğunu belgeleyen veteriner kontrol numarası almalarının sağlanması, AB'ye tavuk eti ve ihracatına başlayabilmek için önemli bir aşamayı oluşturmaktadır.

7.11.İşlenmiş tarım ürünleri

İşlenmiş Tarım Ürünleri; genel terminolojide anlaşılan işlenmiş tarım ürünleri olmayıp, Gümrük Birliği uygulamasıyla dış ticaret terminolojimize katılmış, bir tanımlamadır. Bu ürünler, Roma Antlaşması'nın II'nolu ekinde yer almayan (non-Annex II Goods) ve ortak özellikleri olarak bünyelerinde hububat, süt ve şeker ile bunların türevlerini içeren ve tarımsal içerikleri dikkate alınmak suretiyle özel bir ithalat rejimine tabi olan ürünlerdir. Gıda sanayi ürünlerinin önemli bir kısmını içeren bu ürünlerin gümrük vergilerinin sanayi payı olarak adlandırılan kısmı açısından Gümrük Birliği gerçekleştirilmiştir. Bu grupta yer alan ürünlerin başlıcaları, meyveli yoğurt, makarna, bisküvi, çiklet, şekerli ve kakaolu ürünler (kahve değil) maya ve dondurmadır.

Diğer bir grup işlenmiş, tarım ürünleri de, bünyesinde tarım ürünleri bulundurmalarına rağmen sanayi ürünü olarak addedilen ürünlerdir. AB ile ticaret gümrük vergileri karşılıklı olarak sıfırlanmış, Gümrük Birliği (serbest dolaşım) gerçekleştirilmiştir. Üçüncü ülkeler açısından Ortak Gümrük Tarifesi (DGT-CCT) üstlenilmiştir. Bu grup içinde 2. grupta yer alan ancak sadece ad valorem vergi ile korunmakta olan ürünler de bulunmakta, bira, yüksek alkollü içkiler, işlenmiş tütün, domates ketgabi gibi ürünler yer almaktadır¹¹.

¹⁰ a.g.e.s.188

¹¹ a.g.e., s.164-170.

8.TÜRKİYENİN OTP'YE UYUM KONUSUNDA ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Türkiye'nin OTP'ye uyumunda birçok teknik, ekonomik ve siyasi engel bulunmaktadır. Bu engeller temel olarak aşağıda ki gibi sıralanabilir:

- a. İşletme ölçeklerinin küçük ve çok parçalı olması,
- b. Üreticilerin örgütlerinin yetersizliği,
- c. Tarımsal nüfusun yoğunluğu,
- d. Etkili ve sistematik destekleme politikalarının uygulanmaması,
- e. Teknik bilgi ve teknolojik eksiklikler,
- f. Veterinerlik ve bitki sağlığı yetersizliği.

a) İşletme ölçeklerinin küçük ve çok parçalı olması

Türkiye'de tarımsal işletmelerin büyük çoğunluğunu 50 hektardan küçük işletmeler oluşturmaktadır. Tarım arazilerinin parçalı yapısının bir sonucu olan "Küçük İşletmecilik" en önemli yapısal sorunlardan birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Tarım sektöründeki işletme sayısı gelişmiş ülkelerde azalma gösterirken, Türkiye'de artışa konu olması dikkat çekicidir. Türk tarımında işletme sayısının aşağıya çekilmesi zorunlu görülmektedir. Gerçekten, böylesine parçalanmış bir işletme yapısı, yeterince girdi ve teknoloji kullanamamakta, kullandığında ise verimli olmamaktadır. Küçük işletmecilik, Türkiye tarımında işgücü, sermaye, teknoloji ve girdi kullanma yeteneğini de olumsuz yönde etkilemekte, verimliliği düşürmekte, modern tarımın uygulanmasına engel teşkil etmektedir. Bilim ve teknolojideki gelişmeleri üretime uygulamada yetersiz kalan işletmeler, üretim, verimlilik ve rekabet gücü bakımından da darboğazlarla karşılaşmaktadır. Tarım sektöründe yabancı sermayenin düşük seviyelerde kalması hem teknoloji, hem de bilgi transferini olumsuz yönde etkilemektedir. Tarım işletmelerinin bu yapısı, tarımsal verimlilik yanında, tarımsal geliri, tarımsal örgütlenmeyi, yayım/egitim faaliyetlerini ve tarım ürünlerinin pazarlanması da dahil olmak üzere tüm tarımsal faaliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yapı ile tarımda anlamlı bir modernizasyon, verimlilik, üretkenlik artışı sağlamak gerçekçi görülmemektedir. Verimli ve ekonomik üretim için bu yapının optimize edilmesi, ciddi bir örgütlenme yoluyla üreticilik yapısının optimum büyüklüğe dönüştürülmesi gerekmektedir.

b)Üretici örgütlerinin yetersizliği

Küçük işletmelerin çok büyük bir bölümü üretimi kendi tüketimini karşılamak için yapmakta, pazar için üretim yapamamakta ve buna bağlı olarak, sermaye birikimi de sağlanamamaktadır.örgütlenme yetersizliği nedeniyle, özellikle küçük üreticiler Pazar sürecinden dışlanmışlar, sanayiciler, ihracatçılar ile üreticiler arasındaki ilişkiler güçlendirilememiş, tarım pazara yeterince entegre olamamıştır. Üreticiye girdi, teknoloji ve kredi sağlamada ve ürün pazarlanmasında önemli işlevleri bulunan özerk üretici örgütlerine gerçekten ihtiyaç vardır. Bu tür özerk örgütler, üreticiye tüccar karşısında pazarlık gücü sağlayacak, piyasada düzenleyici rol oynayabilecek, özellikle küçük ve orta ölçekli tarım işletmelerinin güçlenmelerine katkı sağlayabilecektir.

c)Tarımsal nüfusun yoğunluğu

Tarımsal nüfusun toplam nüfusa oranı %35 gibi yüksek bir oranı temsil etmektedir. Kırsal nüfusun oldukça yüksek seviyede olması ve toplam istihdamın kayda değer bir bölümünün tarımda yerleşik olması, sektör üzerinde ağır ve yoğun bir nüfus baskısına ve gizli işsizliğe yol açmaktadır. Yoğun nüfus ve yüksek düzeyde gizli işsizlik nedeniyle, işgücü verimliliği düşük seviyelerde kalmıştır. Bu itibarla, tarıma dayalı sanayilerin kırsal alanlarda geliştirilmesi, turizm ve diğer hizmet sektörleri faaliyetlerine ağırlık verilmesi büyük önem arz etmektedir.

d) Etkili ve sistematik destekleme politikalarının uygulanmaması

Geçmiş yıllardaki destekleme politikaları tarım sektöründe çarpık yapılanmayı özendirmiştir. Türkiye’de devlet tarafından bir takım tarım ürünlerine uluslararası pazar eğilimleri dikkate alınmadan yapılan desteklemeler sektörde aşırı müdahalelere ve dengesizliklere yol açmıştır.İsabetsiz destekleme uygulamaları ürün fazlalıklarına, toplumsal refah kaybına ve marjinal işletmelerin varlığını korumasına imkan verdiğiinden ortalama verimlilikte düşüşe yol açmış, üretimin ve ürün kalitesinin serbest piyasa koşullarına göre gelişmesi engellenmiştir. Bu arada, Türkiye için önem arz eden hayvancılık, yem ve yağ bitkileri üretimi ikinci plana itilmiştir. özellikle belirli bir grup hububat, tahıl, şeker pancarı gibi ürünlerde uluslararası fiyat eğilimleri dikkate alınmadan üreticiye sağlanan yüksek destekleme fiyatları, üretimde verimliliğin hayati önemini ikinci plana kaydırmış, katma değeri daha yüksek olabilecek ürünlerin üretimi kösteklenmiş ve Türkiye, çok kez elde

biriken stoklarını eritebilmek maksadıyla, destekleme fiyatlarının çok altında ihracat yapmaya zorlanmıştır. Bu durum, kısıtlı bütçe imkanlarının israfına, tarımsal üretimde ve kalitede olumsuz sapsmalara yol açmıştır. Bu tür uygulamalar gerçekten iç desteklere ihtiyaç duyulan ve istihdamda önemli bir işlevi bulunan hayvancılık sektörüne kaynak aktarılmasını sınırlamıştır. Bu arada, destekleme kapsamında bulunmayan yağlı tohumlar ve yem bitkilerinde arz açığını kapatmak için büyük miktarlarda ithalat yapılmıştır. Bu itibarla, Türkiye'nin bu konuda ciddi, uzun vadeli, popülist olmayan, tarım sektörümüzü bir bütün olarak değerlendiren, önceliklerini eldeki sınırlı bütçe olanaklarına göre belirleyen destekleme politikaları izlediğini ifade etmek gerçekten güçtür. Ayrıca, destekleme politikaları girdi sübvansiyonlarında gübreye aşırı ağırlık vermiş, sulama, tohumluk, damızlık gibi önemli girdileri yeterince desteklememiştir. Sonuçta, tarım sektörümüze bütçeden tahsis edilebilecek iç destek amaçlı ödeneklerin harcanmasında önceliklerin özenle belirlenmesine gerçekten büyük bir gereksinim vardır.

e) Teknik bilgi ve teknolojik eksiklikler

Tarım kesiminin karşılaştığı temel sorunlardan biri de, kullanılan teknolojinin eskiliği ve yeni teknolojilerin yeterince ve etkin olarak kullanılmamasıdır. Bunun sonucu olarak, üretim istenildiği kadar artırılamamaktadır. Verimlilik ve üretim kalitesi düşüktür. Tarımsal üretim, doğal koşulların belirsizliğine çok fazla açıktır. İyi eğitilmiş ve teknik bilgi sahibi emek gücünün bulunmaması, tarımda verimin düşmesine ve mahsulün çok önemli bir kısmının tarlada kalmasına yol açmaktadır. Üretim ve pazarlama örgütlenmelerindeki yetersizliğin yanı sıra, taşıma ve depolama sistemlerinin yeterince gelişmemiş olması, tarım sektörünün diğer önemli sorunları arasında yer almaktadır.

f) Veterinerlik ve bitki sağlığı yetersizliği

Türkiye'de, hemen, hemen tüm salgın ve bulaşıcı hayvan hastalıkları yaygın olarak görülmekte olup, hayvan sağlığı alanında Türkiye'deki bu hastalıkların yok edilmesi amacıyla özel önlemler alınmalıdır. Katılım öncesi dönemde, doğudaki komşu ülkeleri de kapsayacak şekilde tedbirlerin alınması için çalışmaların arttırılması gerekmektedir. Bu tedbirlerin uzun bir dönem devam edeceği beklenmelidir. Katılım zamanına bağlı olarak, katılım sonrasında da devam edebilir. Bu tedbirlerin maliyeti yüksek olacaktır. Şap hastalığına karşı alınan tedbirler bu alanda bir model oluşturabilir ve hayvan hastalıklarının eradikasyonu ve içerideki hayvan hareketlerinin sıkı kontrollerinden sorumlu yetkili mercilerin oluşturulmasını da kapsamalıdır.

Kuduz hastalığının eradikasyonu için özel önlemlerin alınması da öngörülmelidir. Su ürünleri ve kanatlı alanlarında tedbirlere ihtiyaç olup olmadığı da incelenmelidir.

Canlı hayvan ve hayvansal ürünler topluluk içi ticaretindeki kurallara ilişkin olarak, hayvan sağlığı durumu yeterli olmadığı takdirde, Türkiye'den gelen sevkıyatlar için özel kısıtlayıcı tedbirlerin (koruyucu tedbirler) getirilmesi mümkün olmalıdır. Bu mevcut mevzuat temelinde yapılabilir. Tedbirler zamanla kabul edilebilir ve hayvan hastalıklarının eradikasyonu alanında kaydedilen gelişmeye göre şekillendirilebilir. (etin kemiğinden ayrıştırılması, ışıl işlem görmüş süt ve süt ürünleri talebi) .

İç piyasadaki veterinerlik kontrol rejimi, üretim sahasında düzgün ve kapsamlı veterinerlik kontrolleri ve yeterli idari ve laboratuvar kapasitesinin oluşturulmasını gerektirmektedir. özellikle, canlı hayvan ve hayvansal ürünlerde yasaklı maddelerin kontrolü ve kalıntı izlemesinin yanı sıra TSE (bulaşıcı süngerimsi beyin hastalığı) izlemesinin de gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Hayvan sağlığı alanındaki problemler ışığında, Türkiye'den diğer AB üye ülkelere canlı hayvan ve hayvansal ürünler sevkıyatında özel kuralların getirilmesi gerekebilecektir. Bu, Türkiye ve diğer AB üye devletleri arasındaki sınırlarda, özel veteriner kontrolleri şeklindeki düzenlemeleri engellemeyecektir.

Veterinerlik sınır kontrolleri, sınırlı sayıda iyi donanımlı Sınır Kontrol Noktalarını esas almaktadır. Mevcut AB kurallarının uygulanması ve yürütülmesi için önemli oranda çalışmaya ihtiyaç vardır. Türkiye'nin doğu sınırlarına ilişkin olarak, mevcut mevzuatın, durumu tüm yönleriyle yeterli oranda dikkate alıp almadığı incelenmelidir (geleneksel yerel sınır ötesi hayvan hareketleri). AB'nin üçüncü ülkelere yönelik ithalat kuralları, Türkiye'ye doğudan, hayvansal ürünlerin özellikle canlı hayvan ticaret akışının çok sınırlı olacağını göstermektedir.

Hayvansal ürün ve gıda işletmelerinde gıda güvenliği ve hijyen konusuna ilişkin olarak, AB'nin yüksek hijyen standartlarını düşürecek tedbirlerin alınması kabul edilemez. Gıda tesislerinin iyileştirilmesi için katılım öncesi dönemde önemli adımlar atılması gerekmektedir. Katılım tarihinde AB gerekliliklerini karşılamayan tüm tesislerin, bir geçiş dönemine tabi tutulmamaları halinde kapatılmaları gerekecek, bu durumda, diğer yeni katılan on ülkeye uygulanana benzer şekilde, geçiş dönemi verilecek tesislerin ürünlerinin diğer AB ülkelere satışına izin verilmeyecektir.

Hayvan refahı konusunda önemli iyileştirmelere gerek olacaktır. Mevcut mevzuatta helal et kesimine ilişkin özel koşullar bulunmasına rağmen, bu kuralların uyarlanmasına ihtiyaç olup olmadığı incelenmelidir.

Laboratuvar altyapısı ve analitik kapasitesi de dahil olmak üzere idari kapasiteye ilişkin önemli adımların atılması halinde, Türkiye'nin katılımı bitki sağlığı mevzuatının kabul edilmesi ve uygulanmasında önemli bir sorun yaratmayacaktır.

Zararlı organizmalara ilişkin mevzuat, iç üretimin gözetimini ve üçüncü ülkelerden ithalatın kontrolünü gerektirmektedir. Katılım öncesi dönemde, Bitki Pasaport Sisteminin uygulanması için operatörlerin kaydı da dahil olmak üzere bu yükümlülüklerin üstlenilmesi için önemli adımların atılması gerekmektedir. Sınır Kontrol Noktalarına ilişkin olarak, özellikle doğu sınırlarındakiler olmak üzere, bitkilerin ve bitkisel ürünlerin ticaret akışında tam kontrolün sağlanması gerekmektedir. Bitki Koruma Ürünlerine ilişkin olarak, Türkiye'nin, ürünlerin piyasaya sürümünün yetkilendirilmesi için önemli çaba gerektiren ön koşullar getiren AB sistemini oluşturması gerekmektedir. Maksimum Kalıntı Limitleri konusunda önemli bir sorun beklenmemektedir. AB ile uyumlu Kalıntı İzleme Sisteminin oluşturulması için önemli oranda kaynak gerekecektir.

Tohum ve üretim materyallerinin pazarlanmasına ilişkin mevzuat, Topluluk için önem taşıyan bitki türlerinin kapsanmasını amaçlamaktadır. Türkiye'nin katılımı ile yeni türlerin ilave edilmesi gerekecektir. Bununla birlikte, gerekli prosedür AB mevzuatında öngörülmektedir. Katılım ile, bitki çeşidi haklarına ilişkin olarak, bitki yetiştiriciliğinde fikri mülkiyet haklarının korunmasına dair Topluluk sistemi otomatik olarak Türkiye'yi de kapsayacak şekilde genişletilecektir. Sistem, hali hazırda, üçüncü ülkelere yetiştiriciler ve diğer hak sahiplerine açıktır.

9.TÜRKİYE VE AB'DE TARIM SEKTÖRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye 40 yıldan fazla süren hazırlık ve geçiş dönemlerinde kendi tarım yapısını, AB'nin OTP'ye uyumlu hale getirmek için bazı girişimlerde bulunmuş ama bu yeterli olmamıştır. Halen AB ülkelerinin tarım sektörü göstergeleri ile Türkiye'nin tarım göstergeleri arasında büyük fark bulunmakta, bu durum da geçiş dönemi sürecini uzatan en önemli nedenlerden biri olarak kabul edilmektedir (Tablo 3)

Tablo 3:Türkiye ile AB ülkeleri ve ABD arasında bazı tarımsal yapı farkları

Tarım göstergeleri	Türkiye	ABülkeler	ABD
Tarımın GSYIH'daki payı	%13	%3-4	%3
Tarımda çalışan nüfus	%33.8	%4-5	%3
Bitkisel ve hay üretim payı	%70, %30	%45, %55	%50, %50
Tanım işl. Büyüklüğü ort. (Hektar)	6	13	250
Tarımda verimlilik	düşük	yüksek	yüksek
Tarımda istihdam başına destek,	1 400\$	16 000 \$	13 000 \$
Tarımda üretici başına destek	2200\$	18 000\$*	-
Hektar başına düşen destek	196	360\$*	-
Kırsal alanda kişi başına gelir	1550\$	15 000 \$	25 000 \$
Çiftçilerin örgütlenme oranı	%30	%90	%80

*OECD'de

Türkiye'nin tarım yapısı ile AB ülkelerinin hem de ABD'nin tarım yapısı arasında önemli farklar bulunmaktadır. Farklılığı azaltmak, AB üreticisine karşı Türk çiftçisini güçlendirmek, rekabet edebilir noktaya getirmek ancak tarıma yapılacak yatırımlarla ve yeni tarım politikaları uygulaması ile mümkün olabilir.

Tabloda yer alan tarımda verim düşüklüğüne örnek verilirse, Türkiye'de meyve ve sebze dışında tahıl, pancar, tütün gibi diğer ürünlerde hektardan elde edilen üretim miktarı AB ülkelerinden azdır. Örneğin AB ülkelerinde buğdayın ortalama verimi 58.21 kg/ha pancarın verimi 609.78 kg/ha iken Türkiye'de bu değerler sırasıyla 22.34 kg ve 298.85 kg/ha'a kadar düşmektedir ¹².

Türkiye ve AB'nin tarım sektörleri tarımsal yapı, girdi kullanım düzeyi, bitkisel ve hayvansal üretim ve tarım politikaları açısından karşılaştırılmaktadır.

9.1. Tarımsal Yapıların Karşılaştırılması

Türkiye ve AB ülkeleri arasında arazinin cinsine göre, ortalama tarımsal işletme büyüklüğü ile arazi mülkiyet ve tasarruf şekilleri açısından karşılaştırıldığında aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Arazinin cinsine göre dağılımına bakıldığında, Türkiye'nin tek başına AB karşısında önemli bir tarım arazisi varlığına sahip olduğu görülmektedir. 2001 yılı verilerine göre,

¹² Zeynep Dernek, a.g.e., s. 221-222.

Türkiye topraklarının % 34,4'ünü tarım arazisi oluşturmakta ve bunun %69'unu ekilen tarla arazisi ve % 18,9'unu da nadas alanı olmak üzere % 87,9'unu işlenen tarım arazileri, % 3'ünü sebze bahçeleri, % 2'sini bağ, % 4,9'unu meyve ve % 2,2'sini de zeytin ağaçlarının kapladığı alan oluşturmaktadır¹³.

Tablo 4 :AB ülkelerinde arazinin cinsine göre dağılımı (2000 Yılı)

Ülkeler	Toplam Yüzölçüm (1000 ha) 1	Tarım Arazisi (1000 ha) 2	Oran (%) (2/1)	Çayır, Mera Arazisi (1000 ha) 3	Oran (%) (3/1)
Almanya	35.703	12.038	33.7	4.975	13.9
Fransa	55.150	19.515	35.4	10.385	18.8
İtalya	30.134	11.422	37.9	4.846	16.1
Bel- Lük.	3.312	834	25.2	687	20.7
Hollanda	4.153	949	22.9	1.018	24.5
İngiltere	24.291	5.968	24.6	11.251	46.3
İrlanda	7.027	1.079	15.4	3.339	47.5
Danimarka	4.309	2.302	53.4	342	7.9
Yunanistan	13.196	3.870	29.3	5.150	39.0
İspanya	50.559	18.530	36.6	11.450	22.6
Portekiz	9.198	2.705	29.4	1.437	15.6
İsveç	44.996	2.747	6.1	488	1.1
Avusturya	8.386	1.479	17.6	1.940	23.1
Finlandiya	33.815	2.177	6.4	95	0.3
AB	324.269	85.615	26.4	57.403	17.7
Türkiye	77.482	26.672	34.4	12.378	16.0

AB ülkelerinde ise; genel olarak yüzölçümlerinin % 26.4'ü tarım arazisine, % 17.7'i de çayır ve mera alanlarına ayrılmıştır. Ülke bazında Tablo 4'teki rakamlar incelenecek olursa, tarım arazilerinin toplam yüzölçümleri içinde en fazla pay aldığı ülkeler sırasıyla Danimarka (% 53.4), İtalya (% 37.9) ve İspanya (% 36.6)'dır. Toplam yüzölçümü içinde tarım arazilerinin en düşük pay aldığı ülke % 6.1 ile İsveç'tir. Çayır mera alanlarının toplam yüzölçümleri içinde en fazla pay aldığı ülkeler ise sırasıyla İrlanda (% 47.5). İngiltere (% 46.3) ve Yunanistan (%39.0)'dır. Türkiye'nin tarım alanları AB'deki tarım alanlarının % 20'si kadardır¹⁴.

Türkiye'de var olan küçük işletme tipinin yanı sıra, toprak dağılımında da dengesiz bir yapı söz konusudur.. İşletmelerde uzmanlaşma yaygın olmayıp, genelde bitkisel ve hayvansal

¹³ TCZB, Ziraî ve İktisadî Rapor 1999-2000, Ankara: TCZB Yayınları, 2001, s.7.

¹⁴ Gülcan Eraktan, "Tarım Politikasının Temelleri ve Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası", İstanbul: Uzel Yayınları, 2001, s.78.

üretimin birlikte yapıldığı karma işletme tipi ağırlıklı olarak görülmekte ve bunların da büyük bir çoğunluğunu aile tipi işletmeler oluşturmaktadır.

Mevcut Miras Kanunu nedeniyle işletmelerin parçalanması ve giderek küçülmesi halen devam etmektedir. Kırsal alandaki yoğun nüfus artışı ve yasal yetersizlikler parçalanmayı teşvik etmektedir.

Tarım işletmelerinin büyüklüğü modernizasyon, gübre, sulama gibi faktörlerin yanı sıra, üretim kapasitesini yakından ilgilendirmektedir. Tarım işletmelerinin küçülmesi, önemli ölçüde ölçek ekonomisi problemlerine neden olmaktadır. Veri teknoloji altında, üretimin artması halinde ortalama maliyetlerin düşmesi durumunu ifade eden ölçek ekonomileri, tarım işletmelerinin küçülmesi ile giderek önemini kaybetmekte ve üretim azalan verimlere doğru yönelmektedir.

Birliğe üye ülkelerde tarımsal işletme sayısı zaman içerisinde azaltılarak ortalama tarımsal işletme genişliği arttırılmaya çalışılırken, Türkiye’de son tarım sayımına kadar geçen sürede işletme sayısında artış görülmekle birlikte parçalanma nedeniyle, işletme genişliği sürekli azalmaktadır. AB’de ortalama işletme büyüklüğü 16.4 hektar ile Türkiye’nin 2.8 katı büyüklüğe sahiptir ¹⁵.

Tarımsal yapının diğer bir göstergesi olan arazi tasarruf şekilleri açısından da AB ve Türkiye arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Tablo 5’de kiralık arazi tasarruf şeklinin AB’nde Türkiye’ye oranla daha yaygın olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye’de mülk arazi tasarruf şekli AB’den daha yaygındır.

Tablo 5 : Türkiye ve AB’nde arazilerin tasarruf şekillerine göre dağılımı¹⁶

Arazi Tasarruf Şekli	Türkiye (1991)		AB (12) (1994)	
	Alan (1000 ha)	%	Alan (1000 ha)	%
Mülk	20 942.1	89.3	70 563.0	59.3
Kiracılık	135.8	0.6	48 390.0**	40.7
Ortakçılık	60.2	0.2		
Diğer*	2 312.9	9.9		
Toplam	23 451.0	100.0	118 953.0	100.0

¹⁵ Selim Soydemir, “Türk Tarımı ve Şirketleşme”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Ankara: Yıl: 19, Sayı: 215, Şubat 2004, s.33.

¹⁶ DİE 1991 Genel Tarım Sayımı, Ankara 1994, Eurostat, Agricultural Statistical Yearbook 1995.

*Arazisi olup da arazi kiralayanların işledikleri araziler. Bu üç tasarruf şekli dışında bir yöntemle arazi işleyenlerin arazisi, iki yada daha fazla tasarruf şekli ile arazi işleyenlerin arazileri toplamı.

**Kiracılık ve diğer tasarruf şekilleri ile işlenen arazi toplamı.

Ayrıca, AB'de miras yolu ile tarım arazilerinin bölünmesine izin verilmediği düşünülürse, arazilerin herhangi bir miras olayında bütün olarak tarımsal amaçlı işletilebilmesi için kiraya verildiği görüşü ileri sürülebilir. Türkiye'de ise tam tersi bir durumun olduğu bilinmektedir. Kiracılık ve ortakçılık konusundaki yasal düzenlemeler iyi işlemediği gibi, miras yolu ile arazinin giderek küçülmesi söz konusudur.

Türkiye'de tarım arazilerinin parça sayısının artması ve ortalama büyüklüklerin küçülmesi, rasyonel girdi kullanımı ve makineleşmeyi önleyerek verim artışına engel olmaktadır.

AB'de tarım politikalarının sağlıklı yönlendirilmesine katkı sağlayan tarım alanı, üretici ve hayvan gibi unsurları kapsayan kayıt sistemi konusunda sorun yaşanmamaktadır. Bu durum politikaların sonuçlarının izlenmesini ve yeni yönelimlere gidilmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak Türkiye'de belirtilen konuya yönelik sağlıklı kayıt sistemi konusunda sorunlar mevcuttur. Üstelik tapu ve kadastro faaliyetleri konusunda çeşitli noksanlıklar bulunmaktadır. Bu konudaki noksanlıkların giderilmesi amacıyla ülkede Çiftçi Kayıt Sistemi Projesi'nin hayata geçirilmiş olması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir¹⁷.

9.2. Girdi Kullanım Düzeylerinin Karşılaştırılması

Türkiye ile AB ülkelerinde gübre kullanımı, tarımsal mekanizasyon ve sulama konularında aşağıdaki farklılıklar bulunmaktadır.

Bitkisel üretimde birim alandan elde edilen ürün miktarını kısa zamanda artıran tarımsal girdilerin başında gübre yer almaktadır. Türkiye'de hektar başına gübre tüketimi açısından AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında gerilerde olduğumuz görülmektedir.

¹⁷ Cengiz Sayın, "Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları, Reform Arayışları, IMF, GATT ve AB Yansımaları", TOBB Yayını, Ankara:2003, s.127.

Türkiye'de ekstansif koşullarda tarım yapılan birçok arazide gübre kullanımı ortalamanın gerisinde kalırken, Çukurova gibi bazı bölgelerde de çevresel sorunlara neden olacak kadar aşırı kullanımlar söz konusu olmaktadır¹⁸.

Tarımsal faaliyetlerin tekniğine uygun olarak zamanında yapılması ve işgücü verimliliğinin artırılmasında tarım alet ve makineleri büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de uygulanan tarım politikalarının sürekli ürün artışını hedeflemesi açısından, mekanizasyon hem işgücü tasarrufu hem de daha geniş alanların işlenebilir hale gelmesi açısından sürekli olarak desteklenmiştir. Mekanizasyon önce büyük işletmelerin bulunduğu yerlerde başlamış ve 1960'lardan sonra hızla yayılmıştır. Ancak ulaşılan düzey AB ülkelerinin çok gerisinde kalmaktadır.

Sulama alanları incelediğinde, 77.8 milyon hektar olan toplam Türkiye yüzölçümünün 16.7 milyon hektarı topografik yönden, 12.5 milyon hektarı toprak özellikleri yönünden, 8.5 milyon hektarı ise ekonomik yönden sulamaya uygundur. Fakat mevcut su kaynakları daha geniş bir alanı sulamaya yeterlidir. Sorun, sulamaya uygun alanı genişletmektir. Türkiye'de yerüstü su kaynakları, yer altı su kaynaklarına göre daha fazla potansiyele sahiptir¹⁹. Sulama açısından Türkiye AB'ye oranla daha geride kalmaktadır.

¹⁸ Emine Olhan, "Türkiye'de Gübre Sübvansiyon Politikaları-İçel İli Turunçgil Üreticileri Açısından Bir Değerlendirme", Ankara: Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları, 2000, s.16.

¹⁹ Rıdvan Karluk, "Türkiye Ekonomisi", İstanbul: Betaş Yayınları, 2002, s.182.

Tablo 6 :Türkiye ve AB ülkelerinde gübre tüketimi, traktör varlığı ve sulama durumu (1995, 1999)²⁰

Ülkeler	Gübre Tüketimi (kg/ha)		Traktör Varlığı (adet/100 ha)		Sulanan Alan/Tarım alanları Toplamı (%)	
	1995	1999	1995	1999	1995	1999
Türkiye	63.4	82.5	3.3	3.9	15.1	17.8
Almanya	233.8	252.0	10.3	8.7	4.0	4.0
Fransa	252.1	243.6	7.2	6.9	8.4	10.8
İtalya	170.7	155.1	18.5	19.9	24.7	23.6
Belçika-Lük.	382.9	358.5	13.9	12.9	3.0	4.8
Hollanda	584.1	500.5	19.6	16.4	61.7	59.5
İngiltere	365.6	342.8	8.4	8.5	1.8	1.8
İrlanda	724.1	648.7	17.1	15.7	-	-
Danimarka	188.1	169.9	6.5	5.6	20.7	19.4
Yunanistan	129.3	121.2	8.4	8.8	35.4	37.2
İspanya	99.6	124.9	5.7	6.4	18.8	19.6
Portekiz	84.1	95.0	6.9	8.6	21.8	24.0
İsveç	105.9	100.7	6.2	6.3	4.2	4.2
Avusturya	156.6	164.3	25.0	25.2	0.3	0.3
Finlandiya	156.7	142.9	9.0	8.9	2.9	2.9

9.3.Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Üretim Düzeylerinin Karşılaştırılması

Türkiye'de tarımsal üretim değerinin % 36.4'nü tarla bitkileri, % 17.6'nı sebze ve % 20.7'ni de meyve üretim değeri olmak üzere % 74.7'ni bitkisel üretim değeri, % 25.3'nü de hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır.

Buna karşılık AB ülkelerinde tarımsal üretim değerinin % 13.1'ni tahıllar, % 10.8'ni diğer tarla bitkileri, %10.0'nı sebze ve çiçek, % 3.9'nu meyve, % 7.2'ni üzüm ve şarap, %2.4'nü zeytin ve zeytinyağı olmak üzere % 47.4'nü bitkisel üretim değeri. % 20.9'nu süt, %8.7'ni sığır ve dana eti, % 1.9'nu koyun ve keçi eti, % 11.1'ni domuz eti, %3.1'ni kanatlı etleri ve yumurta, % 6.9'nu da, diğer hayvansal faaliyetlerden elde edilen ürünler olmak üzere % 52.6'nı da hayvansal üretim değeri meydana getirmektedir.

Üretim miktarı açısından birim alana verimde, Türkiye'nin AB ülkeleri karşısında çok gerilerde kaldığı açıkça görünmektedir. örneğin Fransa'da buğdaydan dekar başına, 2000 verilerine göre, 7.128 kg ürün alınırken, Türkiye'de 2.011 kg ürün alınmaktadır.

²⁰ <http://www.fao.org>

Verimlilik düzeyinin Türkiye'de yaklaşık yarı yarıya düşük olması sadece bitkisel ürünler alanında görülmemektedir. Hayvansal ürünlerde verim hakkında istatistiklerde tatmin edici rakamlara ulaşılamamaktadır. Sekizinci Beş Yıllık Plan'da Türkiye'de ortalama süt verimi 1.500 kg./laktasyon olarak belirtilmektedir. AB'de inek başına süt verimi 1997 yılında 5.513 kg. tahmin edilmiştir. Ortalama sığır eti verimi Türkiye için Sekizinci Beş Yıllık Plan'da sığırlarda ortalama karkas ağırlığı 160-170 kg. olarak gösterilmektedir. AB istatistiklerinde ortalama karkas ağırlık 1997 yılı için 310 kg.'dır²¹.

AB'de destekleme politikaları kapsamında bitkisel üretim yanında hayvansal ürünlere de geniş olarak yer verilmiş ve bunlara ilişkin ayrıca ortak piyasa düzenlemesi oluşturulmuştur. Türkiye'deki desteklemeler kapsamında ise bitkisel üretim ağırlıklı bir yapının olduğu ve hayvansal ürünlere yönelik piyasa düzenlemesi konusunda önemli sorunlar yaşandığı görülmektedir. Zaten bu gelişmenin bir sonucu olarak ülkede toplam tarımsal üretim değeri içerisindeki hayvancılığın payı %25-30 dolaylarında gerçekleşmektedir. Bu durum dolayısıyla Türkiye'de 4-5 yıllık süreleri kapsayan Ulusal Hayvancılık Projeleri uygulanarak aradaki farkın kapatılmasına çalışılmaktadır²².

Hayvancılık sektörü açısından AB ile Türkiye arasında, işletme yapı ve büyüklükleri, verimlilik düzeyleri ve izlenen politikalar büyük farklılıklar göstermekte ve bu durum sektörün entegrasyonunu güçleştirmektedir

Ayrıca kırsal alanda üretimin bileşimi de Türkiye ile AB arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Türkiye'de toplam kırsal üretim değerinin % 25.28'i hayvansal; % 74.72'si bitkisel üretimden sağlanırken, Avrupa Birliğinde bu oranlar sırasıyla % 50.15 ve %49.85'tir. Diğer bir deyişle Türkiye'de bitkisel üretim, AB'nde hayvansal üretim ağırlıktadır.

9.4.Tarım Politikalarının Karşılaştırılması

Türk tarımının Topluluk tarımına göre büyük farklar göstermesinin yanı sıra tarım politikaları da birbirinden önemli farklılıklar taşımaktadır.

²¹ Eraktan,a.g.e.,s.140.

²² Sayın,a.g.e., s.127.

Toplulukta tarım nüfusunun ve tarımsal işletmelerin sayısının azaltılması, buna bağlı olarak işletmelerin büyütülmesi esas politika olarak benimsenmiş ve zaman içinde bu alanda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. İşletmelerin daha modern, daha rasyonel çalışır hale getirilmesi için önlemler alınmaktadır. Türkiye’de ise ne tarımsal nüfusun, ne işletme sayısının azaltılması, ne işletmelerin büyütülmesi ve modernleştirilmesi konusunda bir politika izlenmektedir.

Kurumsal yapılar açısından önemli bir fark pazarlama organizasyonlarıdır. Toplulukta üreticiler, üretici birlikleri ve kooperatifler şeklinde örgütlenmişlerdir. Birçok ürün için yüksek fiyat politikaları ve üretici yardımları şeklindeki üreticiyi desteklemeye yönelik araçlardan yalnız bu tür birliklerin çatısı altında toplanmış üreticiler yararlandırılmaktadır. Türkiye’de ise kooperatiflerin güçlendirilmesi yönünde bir politika oluşturulmamıştır.

Topluluk ve Türkiye’de en önemli farklılıklardan biri de üretim politikası alanındadır. Toplulukta aşırı üretim en önemli tarım politikası sorunudur. Üretim fazlaları büyük masraflarla ihraç edilmeye veya başka amaçlarla tüketilmeye çalışılmaktadır. Zaman içinde yapılan reformlarla üretim azaltılmaya çalışılmıştır. Türkiye ise hangi ürünlerin üretiminde hedefinin ne olduğunu belirlemiş değildir. Toplulukta üretim artışlarına engel olmak için üretim kotaları, garanti eşiği gibi uygulamalar getirilmektedir.

Tarım politikalarına uyum açısından en önemli sorunlardan biri ise, Türkiye’deki destekleme politikaları ile OTP’nin fiyat ve yardım mekanizmalarındaki temel farklılıklardır.

AT ve Türkiye arasında, tarımsal destekleme politikalarındaki temel farklılıkları özetleyecek olursak,

- AT’de tarım ürünlerinin yaklaşık %97’si fiyat politikalarıyla korunmakta, Türkiye’de ise fiyat destekleme politikasına konu olan ürünler 1980’li yıllardan itibaren giderek azalmaktadır.
- AT’de tarımsal girdilerde sübvansiyon söz konusu değilken, Türkiye’de, çeşitli girdiler sübvansiyon edilmiş fiyatlarla üreticiye intikal ettirilmiştir.
- AT’de Ortak Tarım Politikası’nın finansmanı tek bir bütçeden (FEOGA) karşılanmaktayken, Türkiye’de desteklemenin finansmanını değişik kuruluşlar gerçekleştirmektedir.

- AT’de uygulanan fiyat politikalarıyla tarım ve tarım dışı sektörlerde çalışanlar arasında denge kurma ve tarımsal üretimi artırma amaçlanmaktadır.

Türkiye’de ise destekleme daha çok, üretim düzeyini koruma, üreticiye belirli fiyatlarda pazar garantisi sağlama amacına yöneliktir.

Toplulukta her ürün için gereksinme duyuldukça, yeni düzenlemelere gidilebilmekte yani yeterince esnek bir tarım politikası uygulanmaktadır. Türkiye’de ise destekleme politikası daha çok siyasal seçimlere bağlı olarak fiyat ayarlamaları yapan bir yapıya sahiptir.

Toplulukta destekleme amacıyla uygulanan politikaların esası, Ortak Tarım Politikası çerçevesinde, iyi organize olmuş pazar ve fiyat mekanizmalarına dayanmaktadır. Karmaşık gibi görülmekle birlikte, istikrarlı politikalar ve gelişmiş bir sistem içerisinde, madde politikaları bazında işletilen sistemde, merkezi bir finansman organı olan FEOGA yanında üretici ve meslek kuruluşlarının da kararlara katılımları sağlanmaktadır.

Türkiye’de tarımın desteklenmesi, genelde kısa dönemlik politikalarla ve dağınık bir şekilde yürütülmektedir. Bu esnada üretici örgütlerinin ve mesleki kuruluşlarının etkinlikleri, Topluluğa kıyasla hemen,hemen yok gibidir. Fiyat desteklemelerinde, kapsam olarak bir süreklilik olmadığı gibi, destekleme fiyatlarının saptanması esnasında da Topluluktaki gibi objektif ölçütlerden yararlanma yoluna gidilmemektedir. Pazar politikalarında ise, prim ödemeleri yanında, Toplulukta uygulanmayan girdi sübvansiyonları ön plandadır.

10. KIRSAL KALKINMA

Türkiye’de kırsal kalkınma sahasındaki mevcut çalışmalar, Güney Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma idaresi (GAP-BKI) Teşkilatı tarafından yürütülen Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) ile Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde yürütülen muhtelif projelerden oluşmaktadır. Söz konusu proje esasen AB’deki gibi kapsamlı olmamasının ve Kırsal Kalkınma Politikasından kaynaklanmamasının yanı sıra, bu tür projeleri finanse etmek üzere bir yapısal fonda bulunmamaktadır. Ancak tanımı ve işlevleri itibariyle bu kapsamda değerlendirilebileceğinden bu başlık altında incelenmektedir. Özünde, bir enerji, sulama ve bölgesel kalkınma projesidir.

10.1. Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP)

Kırsal kalkınma konusunda Türkiye'deki en kapsamlı proje GAP olup, Türkiye yüzölçümü ve nüfusunun yaklaşık %10'una tekabül eden Güney Doğu Anadolu bölgesini kapsamaktadır. Projenin toplam maliyeti ise 32 milyar Dolar olarak öngörülmektedir.

Temel hedefleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyini ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi ulusal kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak olan GAP, çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan ve dünyada uygulanmakta olan bölgesel kalkınma projelerinin en büyüklerinden birisidir.

GAP çerçevesinde, sulamaya açılan alanlarda arazi toplulaştırması ve tarla içi geliştirme hizmetlerinin etkinleştirilmesi ve sulama yatırımları ile uyumunun sağlanması, ürün deseninin tespitinde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğumuz ürünlere ağırlık verilmesi öngörülmektedir

22 baraj ve 19 hidroelektrik santralin inşası öngörülen GAP, bugün bölgenin top yekun sosyoekonomik kalkınmasını hedefleyen, Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yapımı öngörülen santraller ile sulama tesislerinin yanı sıra kentsel ve kırsal altyapı, tarımsal altyapı, ulaşırma, sanayi ve diğer sektörlerdeki yatırımları da içine alan, eğitim, sağlık, konut, turizm gibi, sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesini değil tüm Türkiye'yi etkileyecek değişimleri beraberinde getirecek çok yönlü bir bölgesel kalkınma projesi olarak ele alınmaktadır.

10.2.Mevcut Tarımsal Çalışmalar

- GAP Bölgesi Sulama Kanallarındaki Suyun Regülasyonu ve İşletilmesi ile Su Tasarrufu Sağlayan Sulama Metot ve Teknolojileri Projesi
- Sulama Dışı Alanlarda Yürütülen Gelir Getirici Faaliyetler
- GAP Bölgesindeki Sulama Sistemlerinin İşletme-Bakım ve Yönetimi Projesi
- Tarımsal Araştırma ve Geliştirme Projesi Paketi Ü. Aşaması (Dünya Bankası kredisi kullanımını içermektedir)
- GAP Bölgesinde Tarımsal Modernizasyon İhtiyaçları
- Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü

- Sözclemeli Hayvancılık Projesi
- Yeni Sulama Metot ve Teknolojilerinin Tanıtılması ve Demonstrasyonların Kurulması Projesi.
- Mevcut Sosyal Projeler
- GAP Bölgesi Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması
- GAP Bölgesi Nüfus Hareketleri Araştırması
- GAP Bölgesinde Kadının Statüsü ve Kalkınma Sürecine Entegre Edilmesi Araştırması
- GAP Bölgesi Baraj Göl Aynasında Kalacak Yörelerde istihdam ve Yeniden Yerleştirme Sorunlarının Araştırılması
- GAP Sulama Sistemleri işletme Bakım Yönetim Projesi Sosyo-Ekonomik Çalışmalar
- Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM).

11. TARIMDA DEVLET YARDIMLARI

Genel anlamda destek unsurları vergisel teşviklerden oluşmakta olup, istisna olarak Yatırımların Teşvik Fonu'ndan uygun koşullu kredi sağlanmaktadır. Uygulanan teşvik tedbirleri aşağıda verilmektedir.

1-Yatırım indirimi,

2-Gümrük Muafiyeti,

3-KDV istisnası,

4-Vergi, Resim ve Harç istisnası,

5-Enerji Desteği,

6-Fon Kaynaklı Kredi.

Daha önce uygulanan KDV desteği sektörel ve bölgesel ayırım yapılmaksızın ithal ve yerli makine teçizatlar için KDV istisnasına dönüştürülmüştür.

12.SONUÇ VE ÖNERİLER

AB'nin en eski ve kapsamlı ortak politikası olan Ortak Tarım Politikası, tarım alanında üye ülkelerin ekonomilerini ve politikalarını bütünleştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Tarım sektörünün AB ekonomisinin %5'ine karşılık gelmesine rağmen, Birlik bütçesinin halen yarısının OTP'ye ayrılması, söz konusu politikanın önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Genel hatlarıyla belirtilen konularda gerekli değişimler sağlamak için öncelikle yapılacak işler şöyle sıralanabilir :

- 1.Tarımsal yapı AB tarımsal yapısına benzer hale getirmek,işletmeleri optimal büyüklüğe eriştirmek,işletmelere makine,alet,araç vb donanımları sağlamak,sulama,drenaj,tesviye ve de toplulaştırma gibi altyapı hizmetlerini tamamlamak,kısacası kırsal alanda tarımsal kaynakların etkin kullanıldığı,işletmelerin verimli çalıştığı ve rekabet edebilir güce erişeceği bir yapı oluşturmak,
2. Üreticilere eğitim desteği vermek, araştırma kurumları ile yeni teknolojiler geliştirmek ve yaygınlaştırmak, pazarın istediği ürünün üretimini sağlamak,
- 3.Çiftçileri kooperatif örgütlerinin şemsiyesi altında toplamak, çiftçiler arasında güç birliğini pekiştirmek, bu şekilde AB çiftçilerinin örgütlenme düzeyine yaklaştırmak,
- 4.Kooperatifler eliyle ürünlerin işlendiği , pazarlama kanallarının güçlendiği bir ortam sağlamak, böylece AB çiftçisi ile aynı pazar ortamına çıkabilmek,
- 5.Bunları yapmak için uygun plan ve programların kararlı ve sürekli bir şekilde uygulama iradesini göstermek,
- 6.Bu işleri finanse edecek iç ve dış kaynakları-fonlan oluşturmak, kaynak yaratmak çok önemlidir.

Bu noktada AB OTP'nin yapacağı destek ve mali yardımlar gündeme gelmektedir. Anlaşmalar, üye ülkelere bu alanda parasal desteğin sağlanması görevini OTP'ye vermiştir. Ancak AB, Türkiye'ye karşı gerek tarım konusunda gerekse diğer alanlarda vermesi gereken mali yardımı vermemektedir. Vetolar, geciktirmeler ve kısıtlamalarla parasal yardımın yeterince yapılmadığı ve bundan sonra da yapılmayacağı anlaşılmıştır. Türkiye'nin bu alanda anlaşmalardan doğan ve hakkı olan payı alması için daha etkin bir politika izlemesi yani daha önce verilen sözler gereği hakkını alması gerekmektedir.

13.KAYNAKLAR

ATMACA, Reyhan, Türkiye'nin AB ile İlişkileri ve Serbest Ticaret Anlaşmaları Çerçevesinde İşlenmiş Tarım Ürünleri, İKV Dergisi Sayı:141, Mayıs-Ağustos 1998

DERNEK, Zeynep, "Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği", Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Yayın No:56, 2006

DERNEK, Zeynep, "Tarım İşletmelerinde Üretim Faktörlerine Göre Optimum İşletme Büyüklüğü ve Minimum İşletme Büyüklüğünün Belirlenmesi", Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Sayı:1,2002

DİE 1991 Genel Tarım Sayımı, Ankara 1994, Eurostat, Agricultural Statistical Yearbook 1995

DTM, Avrupa Birliği ve Türkiye, 3.Baskı, Ankara, Ocak 1999

ERAKTAN, Gülcan, "Tarım Politikasının Temelleri ve Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası", İstanbul: Uzel Yayınları, 2001

ERAKTAN, Gülcan, "Avrupa Birliği ile İlişkiler Çerçevesinde Tarımda Yeniden Yapılandırma Gereği", Milli Produktivite Merkezi, Tarım Kesiminde Yapısal Düzenlemelere Yol Açan Ulusal ve Uluslar arası Gelişmeler Paneli, Ankara, 2001

ERAKTAN, Gülcan, "Dünden Bugüne Ortak Tarım Politikası Pazar ve Müdahale Politikaları", Küreselleşme ve Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türk Tarım Politikaları Sempozyumu, Yay.Mehmet Özaslan, Gaziantep: Haziran 2003

ERAKTAN, Gülcan, "Türk Tarım Politikasında AB'ye Uyum Çalışmaları", Tarım ve Mühendislik Dergisi, Sayı 64-65, 2002

ERTUĞRUL, Cemil, "Gündem 2000 Çerçevesinde AB Ortak Tarım Politikasının Reformu ve Türkiye", Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Yay., Mustafa Kahramanyol, 16-17 Mart 2001 Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara Ticaret Odası Sempozyum Bildirileri,2001

EUROPEAN COMMISSION / The Agricultural Situation in the European Union, 2001
Report, February 2003

EUROPEAN COMMISSION / Regular Report-Turkey, October 2004

KARLUK, Rıdvan, “Avrupa Birliği ve Türkiye”, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
Yayınları, İstanbul:1999

KARLUK, Rıdvan, “Türkiye Ekonomisi”, Betaş Yayınları, İstanbul: 2002

*Küreselleşme ve Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türk Tarım Politikaları
Sempozyumu*, Yay.Mehmet Özaslan,Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, 2003

LAURA Berende-Verhoeven, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası, Ed.Hürrem
Cansevdi, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2001, s.21-23.

SAYIN, Cengiz, “Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları, Reform Arayışları, IMF,
GATT ve AB Yansımaları”, TOBB Yayını, Ankara: 2003

SOĞUK, Handan, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarım Politikası”, İktisadi Kalkınma Vakfı
Dergisi, Ocak-Nisan 2001

SOYDEMİR, Selim, “Türk Tarımı ve Şirketleşme”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi,
Ankara: Yıl: 19, Sayı: 215, Şubat 2004

TAN, Sibel-DELLAL, İlkay , “Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası”, Tarımsal Ekonomi
Araştırma Enstitüsü Dergisi,T.E.A.E.-BAKIŞ, Ankara: Sayı 2, Nüsha: 1, Mart 2003

TCZB, Zirai ve İktisadi Rapor, 1999-2000, Ankara: TCZB Yayınları, 2001

OLHAN, Emine, “Türkiye’de Gübre Sübvansiyon Politikaları-İçel İli Turunçgil Üreticileri
Açısından Bir Değerlendirme”, Ankara: Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları, 2000

İNTERNET ADRESLERİ

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu / <http://www.deltur.cec.eu.int>

European Commission / <http://www.europa.eu.int/comm>

European Convention / <http://european-convention.eu.int>

İktisadi Kalkınma Vakfı / <http://www.ikv.org.tr>

TC Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği / <http://www.abgs.gov.tr>

World Trade Organisation

<http://www.wto.org><http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/disticaret.htm>

Food And Agriculture Organization Of The United Nations / <http://www.fao.org>